

”Se oli aika silleen heteroa jotenkin” - Sateen- kaarinuorten kokemuksia sukupuolen ja seksu- aalisuuden moninaisuuden huomioimisesta pe- ruskoulun seksuaalikasvatuksessa

Vilma Virtanen & Hertta Hannus

2023 Laurea

Laurea-ammattikorkeakoulu

”Se oli aika silleen heteroa jotenkin” - Sateenkaarinuorten kokemuksia sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuuden huomioimisesta peruskoulun seksuaalikasvatuksessa

Vilma Virtanen & Hertta Hannus
Sosionomi
Opinnäytetyö
Maaliskuu, 2023

Hertta Hannus, Vilma Virtanen

”Se oli aika silleen heteroa jotenkin” - Sateenkaarinuorten kokemuksia sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuuden huomioimisesta peruskoulun seksuaalikasvatuksessa

Vuosi

2023

Sivumäärä

59

Opinnäytetyön tarkoituksena oli selvittää haastateltavien sateenkaarinuorten kokemuksia sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuuden huomioimisesta peruskoulun seksuaalikasvatuksessa. Lisäksi tarkoituksena oli selvittää haastateltavien näkemyksiä mahdollisista kehityskohteista peruskoulun seksuaalikasvatukseen. Tavoitteena oli tuottaa tietoa haastateltavien sateenkaarinuorten kokemuksista peruskoulun seksuaalikasvatuksesta, jotta sitä voisi kehittää huomioimaan sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuuden laadukkaammin.

Opinnäytetyössä käytettiin menetelmällisinä ratkaisuin laadullista tutkimusta, teemahaastatteluja ja teoriaohjaavaa sisällönanalyysia. Haastattelut toteutettiin ryhmähaastatteluina IrisHelsingissä ja haastateltavat olivat 18-25 -vuotitaita sateenkaarinuoria. Haastatteluaineisto litteroitiin ja analysoitiin teoriaohjaavalla sisällönanalyysillä.

IrisHelsingissä, Helsingin kaupungin ylläpitämässä sateenkaarinuorten kohtaamispaikassa, voidaan hyödyntää ja käyttää opinnäytetyötä suunnitellussa teemoja ja toimintoja IrisHelsingin monipuoliseen toimintaan. Lisäksi opinnäytetyötä voidaan hyödyntää kaikkialla, missä toteutetaan peruskoulun seksuaalikasvatusta tai ylipäänsä työskennellään sateenkaarinuorten parissa. Opinnäytetyö on julkaisun jälkeen vapaasti kaikkien aiheesta kiinnostuneiden käytettävissä.

Opinnäytetyön teoriataustana käytettiin teorialtetta sekä seksuaalikasvatuksesta kouluissa, että sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuudesta. Lisäksi opinnäytetyössä hyödynnettiin kotimaisia ja kansainvälisiä tutkimuksia ja uutisia aiheesta. Opinnäytetyössä avataan sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuuteen liittyviä käsitteitä ja perustellaan aihevalintaa aiempien tutkimusten kautta.

Opinnäytetyön tuloksista selviää, että seksuaalikasvatus pohjautuu hetero-oletukselle ja keskittyy cis-sukupuoleen. Opinnäytetyön toisesta tutkimuskysymyksestä saatiin vastauksia siitä, miten haastateltavien mielestä seksuaalikasvatusta voisi kehittää. Keskeisin saatu tulos on se, että sateenkaariasiat tulisi nostaa kaikessa peruskoulun seksuaalikasvatuksessa paremmin esiin sen sijaan, että ne olisivat vain erillisinä mainintoina opetuksessa.

Opinnäytetyön tuloksista saadaan johtopäätös, että peruskoulun seksuaalikasvatuksessa on vielä kehitettävää, jotta se huomioisi sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuuden paremmin. Jos seksuaalikasvatus huomioisi sateenkaarinuoret paremmin, voisi se vahvistaa heidän identiteettiään. Tuloksia arvioimalla voidaan todeta, että sateenkaarinuoret eivät ole saaneet peruskoulun seksuaalikasvatuksesta parasta mahdollista tukea identiteettinsä muotoutumiseen.

Asiasanat: seksuaalikasvatus, seksuaalisuuden moninaisuus, sukupuolen moninaisuus, peruskoulu, sateenkaarinuori

Hertta Hannus, Vilma Virtanen

Experiences of LGBTQ+ Youth About Considering Gender and Sexual Diversities in Sexual Education in Elementary School

Year 2023

Pages

59

The purpose of this Bachelor's thesis was to figure out the experiences of the interviewed LGBTQ+ youth regarding the consideration of gender and sexual diversity of sexual education in elementary school. The purpose was also to examine the development proposals of the interviewed LGBTQ+ youth considering the sexual education in elementary schools. The aim of this thesis was to produce information about the experiences of the interviewed LGBTQ+ youth regarding the sexual education in the elementary school, so it could be developed to consider gender and sexual diversity to be of higher quality.

Qualitative research, thematic interviews and theoretical content analysis were used as methods in this thesis. The interviews were held as group-interviews in IrisHelsinki and the interviewees were between ages 18 to 25. The material from interviews was transcribed and analyzed using theory guided content analysis.

The partner of this thesis is IrisHelsinki, which is a meeting place maintained by city of Helsinki for LGBTQ+ youth. This thesis can be used in IrisHelsinki when planning themes and activities for their versatile activities. This thesis can also benefit everyone who execute sexual education in elementary school or overall work with LGBTQ+ youth. After publication the thesis is free to use for everyone who is interested in the subject.

The theoretical background of this thesis was based on theoretical data about sexual education in schools and about gender and sexual diversity. In addition, domestic and international studies and news of the subject were used in the thesis. Concepts related to the diversity of gender and sexuality were also opened in the thesis and the choice of topic is argued through previous studies.

The results of this thesis indicate that that sexual education is based on the hetero assumption and focuses on the cis gender. The second research question of the thesis produced answers about how the interviewees think sexual education could be improved. The most important result of the thesis is that LGBTQ+ matters should be better highlighted in all sexual education in elementary school instead of being only mentioned separately in lessons.

The results of the thesis underline the conclusion that there is still room for improvement in sexual education in elementary school, so it would consider gender and sexual diversity more. If sexual education would pay more attention to LGTBQ+ youth, it could strengthen their identity. When evaluating the results, it can be noted that LGBTQ+ youth haven't received the best possible support to formulate their identity.

Keywords: sexual education, sexual diversity, gender diversity, elementary school, LGBTQ+ youth

Sisällys

1	Johdanto.....	7
2	Sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuus	9
2.1	Sukupuoli ja seksuaalisuus	9
2.2	Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöt.....	10
2.3	Yhdenvertaisuus	11
3	Seksuaalikasvatus	11
3.1	Aiempi tutkimus seksuaalikasvatuksesta sekä sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuus koulussa	12
3.2	Kouluterveyskyselyiden tuloksia	14
3.3	Seksuaalikasvatus opetussuunnitelmassa ja oppituntien materiaaleissa	21
4	Opinnäytetyön työelämäkumppani	23
5	Opinnäytetyön tarkoitus ja tavoite, sekä tutkimuskysymykset	24
6	Opinnäytetyön menetelmälliset valinnat ja toteutus	25
6.1	Laadullinen tutkimus	25
6.2	Aineistonkeruumenetelmä	26
6.3	Kohderyhmä ja aineistonkeruu	28
6.4	Opinnäytetyön eettisyys	29
6.5	Opinnäytetyön luotettavuus	32
7	Tulokset	34
7.1	Taustatiedot	34
7.2	Kokemukset seksuaalisuuden ja sukupuolen moninaisuuden huomioimisesta peruskoulussa annetussa seksuaalikasvatuksessa	34
7.3	Kehitysideat sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuuden huomioimiseen peruskoulun seksuaalikasvatuksessa	37
8	Johtopäätökset	39
8.1	Johtopäätökset haastateltavien kokemuksista seksuaalikasvatuksesta	39
8.2	Johtopäätökset haastateltavien kehitysideoista seksuaalikasvatukseen	43
9	Pohdinta	46
9.1	Luotettavuuden arviointi.....	48
9.2	Lopuksi.....	49
	Lähteet	51
	Kuviot	55
	Liitteet	56

1 Johdanto

Sukupuolen moninaisuuden osaamiskeskus Seta on vuonna 2022 todennut, että sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuuden huomioiminen ei toteudu tarpeeksi hyvin monessakaan koulussa. Setan ajatukset käyvät ilmi Ylen artikkelissa ”Laki vaatii, että kouluissa käsitellään sukupuolen moninaisuutta - opetus on yhä puutteellista ja Setan mukaan sitä yritetään jopa estää”. Artikkelin mukaan opettajaopiskelijoiden kokemukset sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuuden huomioimisesta opettajaopinnoissa ovat linjassa Setan ajatuksien kanssa. Artikkelissa tuodaan esille sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuuden huomioimiseen koulussa kaksi eri näkökulmaa. Koulussa oppilaat eivät saa heille kuuluvaa tietoa ja ymmärrystä, mutta sitä ei myöskään opeteta tarpeeksi opettajien koulutuksen aikana. Monet opettajaopiskelijat ovat kokeneet, että heidän tulee itse itsenäisesti löytää tietoa sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuudesta. Tulevien opettajien oma aktiivisuus on siis keskeisessä roolissa sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuuden tietouden lisäämisessä. Tämä on ristiriidassa sen kanssa, että vuodesta 2016 alkaen opetussuunnitelma on vaatinut tietouden sekä ymmärryksen lisäämistä sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuudesta kouluissa. (Hinkula 2022.)

Me opinnäytetyön tekijät olemme molemmat kiinnostuneet seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen kokemuksista ja oikeuksien toteutumisesta. Löytämämme lähdeaineisto sekä esimerkiksi viime aikoina mediassa paljon puhuttaneet translain räikeät ihmisoikeusrikkomukset lisäävät perusteita opinnäytetyömme ajankohtaisuudesta. Setan keräämästä ajantasaisesta tietopakettista translain suhteen löytyy tietoa esimerkiksi siitä, että Suomessa ainoana Pohjoismaana on ollut valloillaan sellainen translaki, mikä vaatii sukupuoltaan korjaavalta esimerkiksi sterilisaatiota. Muita vaatimuksia voimassa olleessa translaissa on ollut täysi-ikäisyys, lääketieteelliset tutkimukset sekä selkeä osoitus vastakkaisen sukupuolen sukupuoliroolissa elämisestä. (Seta 2022.)

Vasta tänä vuonna 2023 hallitus hyväksyi Suomen uuden translain, jonka tärkeimmät muutokset ovat uuden sukupuolen vahvistamisen onnistuminen pelkällä kirjallisella hakemuksella ja lisääntymiskyvyttömyyden vaatimisen poistuminen (Yle 2023). Nähdäksemme työtä on silti vielä tehtävänä Suomessakin, sillä esimerkiksi alaikäinen transihminen ei voi edelleenkään virallisesti vahvistaa uutta sukupuoltaan eikä muunsukupuolisuutta ole lisätty juridiseksi sukupuoleksi. Niin kauan, kun sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöjen oikeudet ja mahdollisuudet eivät ole täysin yhteneväiset enemmistöön kuuluvan väestön kanssa, on näitä asioita tärkeä tuoda esiin. Siksi koemme opinnäytetyömme tärkeäksi ja ajankohtaiseksi.

Tutkimusten mukaan sateenkaarinuoret kokevat päivittäin syrjintää. Kansainväliset tutkimukset ovat selvittäneet, että sateenkaarinuorten riski masennukseen ja itsemurha-alttiuteen on

korkeampi kuin heteroväestöllä (Kaniuka ym. 2019, Schalinin 2021 mukaan). Kellehellerin (2009) tutkimuskirjallisuuden mukaan ongelmat johtuvat myrkyllisestä asenneympäristöstä: koulun rooli tietouden lisäämisessä sekä asenteiden välittäjänä on valtava. Anton Schalinin mukaan sateenkaarinuorten keskeinen sanoma hänen julkaisussaan ”Sateenkaarilasten asema koulussa on ihmisoikeuskysymys” liittyi koulujen puutteelliseen sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuuden huomioimiseen opetuksessa ja opiskelijahuollossa. Nuoret olivat kertoneet, että seksuaalikasvatuksessa joko sateenkaariaiheet sivuutettiin kokonaan tai niitä huomioitiin ohimennen. Monimuotoisuus, sen tietouden lisääminen sekä huomioiminen koulujen opetuksessa on kaikkien lasten ja nuorten asia. Se on osa YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksen 29 artiklaa (SopS 59-60/1991), se on ihmisoikeus ja myös demokratiakasvatusta. (Schalin 2021.)

Opinnäytetyömme tarkoituksena on laadullisen tutkimuksen menetelmiä hyödyntäen selvittää haastateltavien sateenkaarinuorten kokemuksia sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuuden huomioimisesta peruskoulun seksuaalikasvatuksessa. Lisäksi tarkoitus on selvittää haastateltavien näkemyksiä mahdollisista kehityskohteista peruskoulun seksuaalikasvatukseen.

Opinnäytetyön tutkimuskysymyksiä on kaksi.

1. Millaisia ovat haastateltujen sateenkaarinuorten kokemukset seksuaalisuuden ja sukupuolen moninaisuuden huomioimisesta peruskoulussa annetusta seksuaalikasvatuksesta?
2. Millaisia tarpeita ja toiveita haastatelluilla sateenkaarinuorilla on sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuuden huomioimisesta peruskoulussa järjestettävästä seksuaalikasvatuksesta?

Opinnäytetyön tavoitteena on tuottaa tietoa haastateltavien sateenkaarinuorten kokemuksista peruskoulun seksuaalikasvatuksesta työelämäkumppanillemme IrisHelsingille. Tavoitteena on tuottaa tietoa, jotta seksuaalikasvatusta voisi kehittää huomioimaan sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuutta laadukkaammin.

Opinnäytetyömme edistää tasa-arvoa sekä yhdenvertaisuutta, sekä nostaa esiin mahdollisia seksuaalikasvatuksessa koettuja haasteita sekä kehitettäviä kohtia. Mielestämme opinnäytetyömme tarkoitus sekä tavoitteet ovat yhteiskunnallisesti merkittäviä nimenomaan yhdenvertaisuuden edistäjänä, sekä näin ollen nuorten kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin lisääjänä. Pureudumme aiheeseen missä yhteiskunnan vähemmistö, sateenkaarinuoret, jäävät lähdeaineiston perusteella huomiotta. Tämä ei sovi yhteiskuntamme tasa-arvoiseen ja yhdenvertaisuuteen pyrkivään ajatusmaailmaan. Opinnäytetyömme tulee olemaan yhteiskunnallisesti merkittävä, sillä saamme konkreettista tietoa sateenkaarinuorten aidoista kokemuksista peruskoulun seksuaalikasvatuksesta.

Opinnäytetyö on tärkeä toteuttaa, jotta saamme näyttöä siitä, millaiseksi sateenkaarinuoret ovat kokeneet asemansa peruskoulun seksuaalikasvatuksessa. Työelämäkumppanimme

sateenkaarevaa nuorisotyötä tekevä IrisHelsinki taas hyötyy opinnäytetyömme tarjoamasta tiedosta heidän kävijöidensä kokemuksista. IrisHelsinki saa käyttöönsä opinnäytetyömme tulokset, mitä he voivat hyödyntää laajoissa verkostoissaan, kuten esimerkiksi koulutustilaisuuksissa. Parhaassa tapauksessa se voi tarjota tärkeitä huomioita siitä, miten seksuaalikasvatusta voisi kehittää.

Mahdollisia opinnäytetyössä ilmeneviä peruskoulun seksuaalikasvatuksen kehitettäviä osa-alueita pohditaan ratkaisukeskeisesti tuoden parannusehdotuksia esille. Ennakkokäsityksemme mukaan ratkaisut tulevat liittymään sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöjen huomioimisen lisäämiseen seksuaalikasvatuksen jokaisella osa-alueella.

2 Sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuus

2.1 Sukupuoli ja seksuaalisuus

Väestöliitto (2022) määrittelee seksuaalisuuden olevan jokaisen ihmisen perusominaisuus, jota ei voida erottaa muusta ihmisenä olemisesta. Seksuaalisuutta on esimerkiksi seksuaalinen suuntautuminen, sukupuoli, sukupuoliroolit ja lisääntyminen (Väestöliitto 2022). Myös Nyyti Ry (2022) kuvaa ihmisen seksuaalisuuden löytyvän jokaisesta ihmisestä. Seksuaalisuus ihmisessä on osa niin ajatuksia, kehoa kuin tunteitakin. Seksuaalisuus kuuluu ihmisen koko elämän ajan osaksi hänen ihmisyytään. Jo pienen vauvan hyvän olon hakeminen ja oman kehon tarpeiden tunnistaminen on osa vauvan seksuaalisuutta. Murrosiän aikana seksuaalisuus alkaa muuntautua enemmän aikuisen seksuaalisuudeksi, johon voi liittyä eroottista halua ja kiinnostusta toisia ihmisiä kohtaan. Seksuaalisuus säilyy ihmisessä aina vanhuuteen saakka, mutta se voi painottua eri tavalla ihmisen eri elämänvaiheiden aikana. (Nyyti Ry 2022.)

“Seksuaalisuus on olennainen osa ihmisyyttä koko hänen elämänsä ajan”, kertoo Mielenterveystalo (2022). Myös Mielenterveystalon (2022) mukaan seksuaalisuuteen kuuluu seksuaalinen suuntautuminen, biologinen sukupuoli, sosiaalinen sukupuoli-identiteetti ja sen mukainen rooli sekä suvun jatkaminen. Ihminen voi kokea ja ilmaista seksuaalisuutta monella eri tavalla; arvoissa, uskomuksissa, asenteissa ja suhteessa toisiin ja itseensä. Seksuaalisuuden ilmaisuun vaikuttaa moni asia, kuten biologiset, kulttuuriset, psykologiset, sosiaaliset ja henkiset tekijät. (Mielenterveystalo 2022.) Seksuaalinen identiteetti voidaan jakaa kahteen osaan, sosiaaliseen seksuaaliseen identiteettiin ja persoonalliseen seksuaaliseen identiteettiin. Sosiaaliseen seksuaaliseen identiteettiin liittyy se, että ihminen kokee kuuluvansa ryhmään ja sen mukaiseen identiteettiin, mikä on myös merkittävä osa itsetuntoa. Persoonalliseen seksuaaliseen identiteettiin taas kuuluu useita eri ulottuvuuksia, esimerkiksi seksuaaliseen kumppaniin ja toimintaan liittyvät ilmaisun tavat ja mieltymykset sekä seksuaaliset arvot ja tarpeet. (Mielenterveystalo 2022.)

Seksuaalisuus on paljon muutakin kuin seksi, sillä se on suorittamisen sijaan tunteita, tekemistä ja ajatuksia. Käsitys ja tunne omasta kehosta on osa seksuaalisuutta. (Nyyti Ry 2022.) Sexpo (2020) kuvaa ihmisen seksuaalisen suuntautumisen kertovan esimerkiksi siitä, kehen ihminen tuntee emotionaalista tai seksuaalista vetoa, sekä kehen ihminen ihastuu tai rakastuu.

Setan (Sukupuolen osaamiskeskus 2022) mukaan sukupuoli on jatkumo, joka koostuu erilaisista psykologisista, kehityksellisistä, fysiologisista, hormonaalisista, geneettisistä, kulttuurisista ja sosiaalisista ominaisuuksista. Sukupuolen ilmaisu tarkoittaa niitä erilaisia ilmaisutapoja, jotka meidän kulttuurissamme ovat sukupuolittuneita. Näitä ilmaisun tapoja ovat kaikki ihmisen käyttäytyminen ja toiminta, joilla hän ilmaisee niin muille kuin itselleenkin olevansa mies, nainen tai jotakin muuta. Kulttuurissamme sukupuolittuneita ilmaisutapoja ovat esimerkiksi puhetyyli, eleet ja ulkonäkö. Jos sukupuolen käsitetään sisältävän vain kaksi, toisilleen vastakkaista sukupuolta, sulkee se ulos perinteiseen miehen ja naisen muottiin kuulumattomat henkilöt. ”Sukupuoli on myös juridinen määre”, kertoo Sukupuolen osaamiskeskus (2022). Suomessa on tällä hetkellä vain kaksi juridista sukupuolta, kun taas esimerkiksi Australiassa, Saksassa ja Italiassa on kolmas sukupuolikategoria ihmisille, jotka eivät ole naisia tai miehiä. (Sukupuolen osaamiskeskus 2022.)

2.2 Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöt

Sateenkaarinuorella tarkoitetaan nuorta ihmistä, joka kuuluu johonkin seksuaali- ja/tai sukupuolivähemmistöön. Seksuaalivähemmistöillä tarkoitetaan kaikkia heterosuuntautumisesta, eli kiinnostuksesta vastakkaista sukupuolta kohtaan, poikkeavia seksuaalisia suuntautumisista, kuten esimerkiksi homo- tai panseksuaalisuutta. Homo- tai panseksuaali voi tuntea vetoa joko pelkästään tai lisäksi muitakin sukupuolia, kuin itse edustamaansa kohtaan. (Sukupuolen osaamiskeskus 2021.)

Sukupuolivähemmistöillä tarkoitetaan cis-sukupuolisuudesta poikkeavaa sukupuoli-identiteettiä tai sukupuolen ilmaisua, kuten trans- ja muunsukupuolisuutta. Cis-sukupuolisuus tarkoittaa sitä, että elää siinä sukupolessa, johon on syntynyt. Cis-nainen esimerkiksi siis on nainen, joka on syntymässä määritelty naiseksi. Näin ollen transsukupuolisuudella tarkoitetaan sitä, että sukupuoli ei vastaa syntymässä määriteltyä sukupuolta. Muunsukupuolinen ihminen voi olla mies, nainen tai kaikkea siltä väliltä tai jotakin täysin muuta. Se siis tarkoittaa sitä, ettei ihminen koe kuuluvansa binääriseen, eli kaksinapaiseen sukupuolijakoon. Muunsukupuolisuus usein luetaan kuuluvaksi transsukupuolisuuteen. (Sukupuolen osaamiskeskus 2021.)

Edellä mainitut asiat kuvastavat seksuaalisuuden ja sukupuolen moninaisuutta. Setan (Sukupuolen osaamiskeskus 2022) mukaan sukupuolen moninaisuus sisältääkin niin sukupuolienemistöt kuin sukupuolivähemmistötkin ja sukupuoli on moninainen ilmiö, jota ei voida jakaa kahteen toisistaan selkeästi erotettavaan sukupuoleen. Seksuaalisen suuntautumisen moninaisuuden käsitettä kuvataan myös niin, että se kuvaa koko sitä suuntautumisten kirjoa, mitä

ihmisillä voi olla. (Sukupuolen osaamiskeskus 2022.) Duodecimin artikkelin (Santalahti 2018) mukaan seksuaalinen halu ja mielenkiinto voivat myös muuttua ja joustaa iän myötä saadun elämäkokemuksen ja itsevarmuuden seurauksena.

2.3 Yhdenvertaisuus

Yhdenvertaisuus on jokaisen ihmisen perusoikeus ja sillä tarkoitetaan sitä, että kaikki ihmiset ovat yhtä arvokkaita riippumatta esimerkiksi seksuaalisesta suuntautumisesta tai sukupuolesta. Seksuaalivähemmistöihin kuuluvia ihmisiä suojaa syrjinnältä Yhdenvertaisuuslaki, mikä sisältää myös veloitteen yhdenvertaisuuden edistämisestä. (Sukupuolen osaamiskeskus 2022.) Ihmisoikeusliiton (2023) sivuilla kerrotaan, että jos joku joutuu esimerkiksi oman seksuaalisen suuntautumisen tai sukupuoli-identiteetin takia rikoksen uhriksi, on kyseessä viharikos.

Yhdenvertaisuuslain (2014, §1) on tarkoitus sekä edistää yhdenvertaisuutta, ehkäistä syrjintää, että tehostaa syrjinnän kohteeksi joutuneen oikeusturvaa. Laissa on erikseen säädetty siitä, miten koulutuksen järjestäjällä on velvollisuus edistää yhdenvertaisuutta. Koulutuksen järjestäjä tarkoittaa lakiin perustuvaa koulutusta tai opetusta järjestävää tahoa. Koulutuksen järjestäjän ja oppilaitoksen, jota järjestäjä ylläpitää on arvioitava yhdenvertaisuuden toteutumista toiminnassaan ja myös tehtävä tarvittavia toimenpiteitä, jotta yhdenvertaisuuden toteutuminen edistyy. Edistämistoimien tulee olla oikeasuhteisia, tarkoituksenmukaisia ja tehokkaita ottaen huomioon oppilaitoksen olosuhteet, toimintaympäristön ja voimavarat. (Yhdenvertaisuuslaki 2014, §6.)

Monet käytännöt ja rakenteet meidän yhteiskunnassamme rakentuu heteronormin varaan, eli oletukselle siitä, että heteroseksuaalisuus on toivottu ja luonnollinen seksuaalinen suuntautuminen. Vaikka syrjintä ei olisi tahallista, voi kohtelu tai toiminta olla silti epätarkoituksenmukaisesti syrjintää. Esimerkiksi koulussa oppilaan vastatessa hyvinvointikyselyyn, voi olla, ettei hänen perhемуotoaan löydy lomakkeesta, mikä tekee kyselyyn vastaamisesta mahdotonta. (Sukupuolen osaamiskeskus 2022.)

3 Seksuaalikasvatus

Väestöliiton (2022) mukaan seksuaalikasvatus auttaa ihmistä saamaan taitoja ja tietoja, joiden avulla ihminen voi pohtia omia asenteitaan seksuaalikasvatukseen liittyvissä asioissa. Näin ihminen voi tehdä itselleen parhaita mahdollisia valintoja oman seksuaalisuutensa toteuttamisesta. Seksuaalikasvatuksen saaminen on kaikkien ihmisten seksuaalioikeus. Seksuaalikasvatuksen tavoite on hyvä seksuaalinen hyvinvointi ja seksuaaliterveys. Sen tarkoitus on tukea jokaisen ihmisen omaa seksuaalista itsemääräämisoikeutta ja oikeutta oman seksuaalisuuden arvokkaana ja hyvänä kokemiseen, sekä tarjota mahdollisuus pohtia seksuaalisuuksia ja sukupuolia. Väestöliitto (2022) korostaa, että lapsi saa seksuaalisuuteen liittyvät uskomukset ja

mallit muualta, jos hän ei saa kokonaisvaltaista ja tutkittuun tietoon perustuvaa seksuaalikasvatusta. (Väestöliitto 2022.)

Myös Hivpoint (2022) kuvaa sitä, miten monipuolinen seksuaalikasvatus on jokaisen nuoren oikeus. Seksuaalikasvatuksen tulee olla tavoitteellista toimintaa, joka tähtää siihen, että nuori oppii seksuaaliterveyteen liittyviä turvataitoja ja tietoa sekä oppii ihmissuhdetaitoja.

Hivpoint (2022) listaa asioita, joita tulisi käsitellä nuorten kanssa seksuaalikasvatuksessa. Listaan kuuluu esimerkiksi tasa-arvo, seksuaalinen suuntautuminen ja sukupuoli-identiteetti.

Laadukas seksuaalikasvatus on Hivpointin (2022) mukaan normikriittistä ja huomioi kaikki osallistujat.

3.1 Aiempi tutkimus seksuaalikasvatuksesta sekä sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuus koulussa

Lehtosen (2015, 104) seksuaalikasvatusta sekä oppimisympäristön sukupuolittuneita ja seksualisoituneita käytäntöjä käsittelevän artikkelin mukaan opettajaksi voi valmistua ilman, että on ollenkaan käsitellyt sukupuolen moninaisuuteen tai seksuaaliseen suuntautumiseen liittyviä aiheita opintojen aikana. Näin ollen useilla opettajilla ei ole keinoja siihen, miten sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuus kohdataan hyvin. Jotkut saattavat jopa ajatella, ettei kyseiset teemat kuulu ollenkaan lapsille ja nuorille. Sateenkaariväestöön itse kuuluvat opettajat saattavat kiusaamisen pelossa jättää kertomatta asiasta koulussa. Tämä kaikki vaikuttaa siihen, että lapset saavat koulussa vääristyneen kuvan sukupuolesta ja seksuaalisuudesta. Sateenkaarinuorten turvallisuutta ei myöskään voida taata. Lehtonen (2015, 105) kertoo, että koulun seksuaalikasvatus on puutteellista ja nuoret etsivät usein tietoa internetistä, mihin he eivät kuitenkaan välttämättä osaa suhtautua tarpeeksi kriittisesti. (Lehtonen 2015, 104-105.)

Lehtonen (2015, 106) muistuttaa, että koulussa pitäisi ottaa huomioon niin oppilaiden, kuin myös heidän perheidensä moninaisuus, kuten esimerkiksi samaa sukupuolta olevat vanhemmat tai transsukupuolinen sisarus. Todennäköisesti nämä oppilaat eivät kohtaa koulussa maailmaa, jossa heidän moninaisuuskokemuksensa huomioitaisiin, tunnistettaisiin ja kuvattaisiin koulun opetusmateriaalissa. Oppimateriaali, opettajien käsitys ja opetus itsessään on kuitenkin usein hyvin kaksijakoiseen sukupuoliajatteluun ja heteronormatiivisuuteen perustuvaa. Lehtosen (2015, 107) mukaan pelkän tiedon lisäämisen sijaan laaja-alainen lähestymistapa moninaisuuden huomioimiseksi kouluopetuksessa olisi koko olemassa olevien opetusmenetelmien ja -sältöjen tarkasteleminen kriittisesti. Tärkeää olisi myös kyseenalaistaa normatiivisuuksia perheen kuvausten, sukupuolen, seksuaalisuuden ja niihin liittyvän kielenkäytön osalta. Sen sijaan, että moninaisuus näkyy esimerkiksi oppikirjoissa vain vähemmistöjä käsittelevissä luvuissa, voisi vaikka matematiikan ja kielten kirjoissa esiintyä muutakin kuin heteroperheitä ja sukupuolistereotyyppisiä henkilöitä. (Lehtonen 2015, 106-107.) Myös Duodecimin artikkelissa (Santalahti 2018) sanotaan, ettei koulussa aikuisten ja nuorten moninaisuutta usein

tunnisteta, vaan normista poikkeavaan sukupuoliin tai suuntautumiseen voidaan suhtautua ongelmallisesti.

Lehtonen (2015, 110) kyseenalaistaa sen, onko seksuaalikasvatuksen järkevää olla osa terveystiedon opetusta. "Ovatko lääketiede ja terveystieteet aloja, joilla on paras käsitys seksuaalisista nautinnoista, tunteista, vuorovaikutuksesta, kielestä tai seksuaalisuuden historiallisista, kulttuurisista ja yhteiskunnallisista ulottuvuuksista?", Lehtonen (2015, 110-111) kysyy. Sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuus käsitellään usein trans- ja homoseksuaalisuusteemoja marginalisoivana häiriö- ja poikkeuskuvana, kun taas heteroseksuaalinen mieheys ja naiseus näytetään luonnollisena valtavirtana. Terveystieteiden oppikirjat ovat edelleen heteronormatiivisia ja muuten sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuuden kannalta ongelmallisia. Kuvitukset, tarinat ja tiedot ylläpitävät käsitystä nuorten välisistä intiimeistä suhteista heteroseksuaalisina, vaikkei sitä sanotakaan suoraan. (Lehtonen 2015, 110-111.)

Lehtonen (2015, 111) kuvaa seksuaalikasvatusmateriaalin heteronormatiivisuutta usein esimerkein. Kirjoissa seksi kuvataan sukupuoliyhdyntää korostaen. Esimerkiksi suuseksistä ja anaaliyhdyntästä kertomatta jättäminen vähentää niiden nuorten, jotka ovat suhteessa samaa sukupuolta olevan nuoren kanssa, tietoa eri seksiteknikoista ja niihin liittyvistä riskeistä. Joissakin materiaaleissa saatetaan jopa kertoa homoseksuaalisten tunteiden ohimenevyydestä. Lehtonen (2015, 112-113) summaa vielä lopuksi, että maailman, jossa elämme ollessa jatkuvassa muutoksessa, tulee myös seksuaalikasvatuksen uudistua sen mukana. Heteronormatiivisuuden purkaminen ehkäisisi koulukiusaamista, lisäisi nuorten aktiivisuutta koulussa ja purkaisi sukupuoliin liittyviä, sukupuolisegregaatiota aiheuttavia perinteisiä malleja. (Lehtonen 2015, 111-113.)

Duodecimin artikkelin (Santalahti 2018) mukaan seksuaalikasvatus tulisi ymmärtää laajalajaisena ja kaikkien koulussa työskentelevien aikuisten tulisi ottaa vastuuta sen järjestämisestä. Myös seksuaalioikeuksien toteutumiseen kouluissa tulisi kiinnittää erityistä huomiota. Kun koulun toimintakulttuuri, kouluterveydenhuolto, opetus, fyysinen ympäristö ja opetusmateriaali arvioidaan myös seksuaalioikeuksien näkökulmasta, tulee kouluympäristöstä seksuaalioikeudet huomioiva. (Santalahti 2018.)

Myös Nuorisotutkimusseuran julkaiseman tutkimushankkeen (Alanko, Heikkinen & Taavetti 2015, 11) mukaan sateenkaarinuoret ovat kokeneet, ettei koulussa ole tilaa heidän omille kokemuksilleen. Erityisesti seksuaalikasvatusta leimaa koulussa hetero- ja sukupuolienormatiivisuus, eikä moninaisuus näy opetuksessa riittävästi. Kouluissa myös oppilaiden keskuudessa ilmapiiri on sukupuoli- ja heteronormatiivinen, ja esimerkiksi homottelua kuulee koulussa usein. (Alanko ym. 2015, 11.)

Myös yhdysvaltalais tutkimuksen (Smith, Johns & Raj 2020) mukaan seksuaalivähemmistöihin kuuluvien nuorten kiusaaminen yläasteella ja lukiossa Yhdysvalloissakin on yleisempää kuin

enemmistöön kuuluvien nuorten kohdalla. Myös seksuaaliväkivallan uhriksi joutuminen on artikkelin mukaan vähemmistöihin kuuluvien nuorten kohdalla yleisempää. Seksuaalisen häirinnän, verbaalisen, verkossa tapahtuvan tai fyysisen, kohteeksi johtuminen voi johtua homofobian aiheuttamasta leimasta. Tutkimuksen mukaan esimerkiksi väärinsukupuolittamista ja homo- ja transfobisilla ilmauksilla haukkumista oli kokeneet yli kymmenesosa vastaajista. (Smith, Johns & Raj 2020.)

Nuorisotutkimusseuran tutkimuksen (Alanko ym. 2015, 6) mukaan sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvat nuoret kokevat Suomessa heidän hyvinvointiinsa vaikuttavaa syrjintää. Keskimäärin sateenkaarinuoret voivat huonommin, kuin cissukupuoliset ja heteroseksuaalit nuoret. Tutkimuksessa kuitenkin kerrotaan, että kaikki sateenkaarinuoret eivät voi huonosti, mutta useammilla heistä kuitenkin on kokemuksia yhteiskunnan aiheuttamista haasteista. Sateenkaarinuoret näyttäytyivät tutkimuksessa myös vahvoina pärjääjinä, jotka ovat voittaneet haasteita elämässään. Monet sateenkaarinuorista olivat kuitenkin vastanneet pitävänsä seksuaalisen suuntautumisensa tai sukupuoli-identiteettinsä salassa esimerkiksi siksi, että pelkäävät tulewansa kiusatuksi koulussa. Tutkimuksesta käykin ilmi, että koulu on turvaton ympäristö sateenkaarinuorille. Nuoret ovat kokeneet, etteivät he saa apua, vaikka kertoisivat kiusaamisesta koulun henkilökunnalle. (Alanko ym. 2015, 6-8.)

Tutkimuksessa ilmenneiden sateenkaarinuorten kokemien epäkohtien korjaamiseksi laadittiin erilaisia toimenpide-ehdotuksia. Niistä opinnäytetyömme aiheetta erityisesti sivuaa kohta kaksi; Moninaisuutta kouluihin ja kohta seitsemän; Loppu homo-, bi- ja transfobiselle kiusaamiselle. Kaikkea opetusta koulussa pitäisi tutkimuksen mukaan tarkastella yhdenvertaisuuden ja moninaisuuden näkökulmasta. (Alanko ym. 2015, 12-13.)

Myös yhdysvaltalaisen artikkelin (Bishop, Mallory, Gessner, Frost & Russel 2020) mukaan seksuaalivähemmistöt jäävät usein ulkopuolelle koulun seksuaalikasvatuksesta. Artikkelin mukaan koulujen seksuaalikasvatusohjelmat voivat tarjota apua terveiden valintojen tekemiseen liittyen esimerkiksi seksiin ja seksuaalisuuteen. Seksuaalivähemmistöille tämä apu olisi erityisen tärkeää, mutta koulujen seksuaalikasvatusohjelmat usein sulkevat ulkopuolelle seksuaalivähemmistöihin kuuluvat nuoret. Seksuaalikasvatuksessa usein jätetään käymättä tietoja esimerkiksi identiteettiin, terveeseen seksuaalikäyttäytymiseen ja seksuaalivähemmistöihin liittyen. Tästä voi aiheutua se, että seksuaalivähemmistöihin kuuluvat nuoret ovat enemmistöön kuuluviin ikätovereihinsa verrattuna eriarvoisessa asemassa ja artikkelin mukaan saattavat jopa sairastua todennäköisemmin HIViin puutteellisten tietojen vuoksi. (Bishop ym. 2020.)

3.2 Kouluterveyskyselyiden tuloksia

Kouluterveyskysely järjestetään joka toinen vuosi ja sitä onkin toteutettu 8. ja 9. luokkalaisille aina vuodesta 1996 lähtien (THL, 2023). Ohessa on vuoden 2021 kouluterveyskyselyn tulokset liittyen sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuuteen. Tekstiimme avatussa otannassa

keskitymme nimenomaan kouluympäristössä koettuun terveyteen nuorten vastauksien perusteella.

Perusopetuksen 8. ja 9. luokan oppilaat

Aihealue	Indikaattori	Sukupuoli- vähemmistöt, %	Sukupuoli- vähemmistöt, N	Cis- sukupuoliset, %	Cis- sukupuoliset, N
Elintavat	Ei ole usein syönyt tai nukkunut netin takia	23,5	4283	13,5	80157
	Ei syö aamupalaa joka arkiamu	57	4418	40,6	83482
	Ei syö koululounasta päivittäin	47,2	4411	33,1	83290
	Karkkia, suklaata, sokeroitua limsaa tai sokeroitua mehua päivittäin tai lähes päivittäin käyttävät	18,2	4407	12,7	83029
	Kokeillut kannabista ainakin kerran	9,4	4392	6,6	82524
	Käyttää sähkösavukkeita päivittäin	2,9	4422	1,3	83116
	Liikkuu korkeintaan yhtenä päivänä viikossa vähintään tunnin päivässä	18,5	4424	7,7	83329
	Nukkuu arkisin alle 8 tuntia	53,3	4415	39,5	83161
	Nukkuu viikonloppuisin alle 8 tuntia	18,8	4347	10,1	81694
	Nuuskaa päivittäin	2,8	4428	3	82941
	Pelaa rahapelejä viikoittain	5,3	4276	3	79954
	Raittius	68,7	4353	66	81144
	Syö kasviksia päivittäin tai lähes päivittäin	27,3	4414	30,6	83302
	Tosi humalassa vähintään kerran kuukaudessa	7,8	4354	8	81148
	Tuntenut olonsa usein hermostuneeksi, kun ei ole päässyt nettiin	25,2	4291	17,8	80248
	Tupakoi päivittäin	5,5	4365	4,4	81058
	Vähintään tunnin päivässä liikkuvat	13,1	4424	24,9	83329
	Ylipainoisuus	22,8	3825	17,6	78323
Hyvinvointi, osallisuus ja vapaa-aika	Ei koe olevansa tärkeä osa koulu- eikä luokkayhteisöä	32,3	4452	11,1	83779
	Ei yhtään läheistä ystävää	13,7	4451	8,4	83791
	Harrastaa liikuntaa ohjatusti vapaa-ajalla vähintään viikoittain	33	4358	46,3	81711
	Harrastaa liikuntaa omatoimisesti vapaa-ajalla vähintään viikoittain	58,5	4367	77,5	82081
	Harrastaa taidetta tai kulttuuria ohjatusti vapaa-ajalla vähintään viikoittain	32,1	4211	16,5	78919

Kuvio 1: Kouluterveyskysely sukupuolivähemmistöt (THL 2021, 2)

Aihealue	Indikaattori	Sukupuoli- vähemmistöt, %	Sukupuoli- vähemmistöt, N	Cis- sukupuoliset, %	Cis- sukupuoliset, N
	Harrastaa taidetta tai kulttuuria omatoimisesti vapaa-ajalla vähintään viikoittain	60,5	4213	26,2	78775
	Hyvät vaikutusmahdollisuudet koulussa	7,2	4338	10,8	81662
	Kokee olevansa tärkeä osa kouluyhteisöä	20,4	4459	41,7	83905
	Kokee olevansa tärkeä osa luokkayhteisöä	29,9	4478	56,2	84216
	Kokee pystyvänsä tavoittelemaan itselle tärkeitä asioita	43	4278	75,1	80457
	Kokee pystyvänsä vaikuttamaan joihinkin elinympäristönsä asioihin	47,7	4264	72,1	80173
	Kokee saavansa apua silloin, kun sitä todella tarvitsee	45,7	4284	75,1	80472
	Kokee, että asuinalueella ei ole tarpeeksi oleskelutiloja nuorille	40,2	4239	32,8	79095
	Kokee, että asuinalueella järjestetään kiinnostavaa vapaa-ajan toimintaa nuorille	22,5	4237	31,1	79200
	Tietää asuinalueen harrastusmahdollisuuksista	40,1	4231	58,7	78985
	Tuntee itsensä yksinäiseksi	35,9	4452	14,3	83791
	Tyytyväinen elämäänsä tällä hetkellä	32,4	4308	70,5	80892
Kasvu ympäristön turvallisuus	Ei ole kiusattu koulussa lainkaan lukukauden aikana	58,2	4481	76,7	84325
	Ei ole osallistunut muiden oppilaiden kiusaamiseen	86,3	4473	88,2	84182
	Kokenut fyysistä uhkaa vuoden aikana	25,2	4349	14,7	81536
	Kokenut häiritsevää seksuaalista ehdottelua tai ahdistelua vuoden aikana	48,6	4393	28,6	82581
	Kokenut seksuaaliväkivaltaa vuoden aikana	16,3	4386	8,1	82426
	Kokenut syrjintää koulussa tai vapaa-ajalla	55,6	4374	26,5	82183
	Kokenut vanhempien tai muiden huoltapitävien aikuisten fyysistä väkivaltaa vuoden aikana	23,3	4378	11,3	82301
	Kokenut vanhempien tai muiden huoltapitävien aikuisten henkistä väkivaltaa vuoden aikana	54,6	4380	29,8	82449
	Koulukiusattuna vähintään kerran viikossa	13,6	4481	4,8	84325
	Koulun aikuinen kiusannut koulussa vähintään kerran viikossa	8,8	4488	4,5	84381

Kuvio 2: Kouluterveyskysely sukupuolivähemmistöt (THL 2021, 3)

Aihealue	Indikaattori	Sukupuoli- vähemmistöt, %	Sukupuoli- vähemmistöt, N	Cis- sukupuoliset, %	Cis- sukupuoliset, N
Koulunkäynti ja opiskelu	Osallistunut koulukiusaamiseen vähintään kerran viikossa	4,4	4473	1,9	84182
	Kokee kouluinnostusta	11,4	4443	22,2	83461
	Koulu-uupumus	44,5	4409	18,4	83077
	Luokan tai ryhmän ilmapiiri tukee mielipiteen ilmaisua	51,7	4473	79,1	83950
	Luokassa tai ryhmässä hyvä työrauha	60,5	4504	78,4	84461
	Opettajalta saatu välittävä ja oikeudenmukainen kohtelu	41,3	4440	53,5	83305
	Pitää koulunkäynnistä	38	4182	59,6	77953
	Vaikeuksia kirjoittamista vaativissa tehtävissä	35,3	4461	19,8	84161
	Vaikeuksia kokeisiin valmistautumisessa	58,3	4463	34,3	84209
	Vaikeuksia laskemista vaativissa tehtävissä	39,6	4462	23,3	84124
	Vaikeuksia lukemista vaativissa tehtävissä	36,9	4472	21,6	84172
	Vaikeuksia läksyjen tekemisessä	42,8	4469	20,4	84254
	Vaikeuksia opetuksen seuraamisessa	43,3	4481	19,1	84435
	Vaikeuksia opiskelussa käytettävien laitteiden käytössä	10,9	4468	7,3	84032
	Vaikeuksia suullisessa esiintymisessä	58,8	4467	37,2	84175
	Vaikeuksia tunnilla vastaamisessa	49,7	4451	25	83921
	Mahdollisuus keskustella koulussa aikuisen kanssa mieltä painavista asioista	36,2	4297	45,2	80955
Palvelut ja avunsaanti	Terveystarkastus toteutuu nuorella laadukkaasti	34,4	2870	62	56671
	Keskusteluvaiveuksia vanhempien kanssa	20,8	4341	6,7	81540
Perhe ja elinolot	Kohtalainen tai vaikea ahdistuneisuus	47,7	4342	17,3	81915
Terveys ja toimintakyky	Kokee terveydentilansa keskinkertaiseksi tai huonoksi	58,7	4443	23,6	83782
	Kokenut positiivista mielenterveyttä viimeisen kahden viikon aikana	8,2	4338	26,5	81326
	Ollut huolissaan mielialastaan kuluneen 12 kuukauden aikana	72,7	4327	33,8	78965
	Riski syömishäiriölle	39,9	4287	18,9	81944
	Sosiaalinen ahdistuneisuus	63,7	4405	33,3	82709
	Vähintään kaksi viikkoa kestänyt masennusoireilu	57,3	4402	21,6	82732

Kuvio 3: Kouluterveyskysely sukupuolivähemmistöt (THL 2021, 4)

Kouluterveyskyselyissä ilmenee eri aihealueittain 8-9 -luokkalaisten oppilaiden vastauksia liittyen koettuun terveyteen. Keskittyessä kasvuympäristön turvallisuuteen (kuvio 2) viitaten koulussa käyntiin, ovat sukupuolivähemmistöt kokeneet prosentuaalisesti enemmän turvattu- muutta vastausten perusteella verrattuna cis-sukupuolisten vastaajien vastauksiin. Esimerkiksi 55,6 % sukupuolivähemmistöihin kuuluvista vastaajista ovat kokeneet vuoden aikana syrjintää koulussa tai vapaa-ajalla, verrattuna cis-sukupuolisten vastaajien kokemusprosenttiin 26,5 %. Koulukiusaamista vähintään kerran viikossa ovat kokeneet sukupuolivähemmistöjen vastaa- jista 13,6 % ja cis-sukupuolisista vastaajista 4,8 %. Sukupuolivähemmistöjen vastaajista 8,8 % on kokenut koulun aikuisen kiusaamista vähintään kerran viikossa, kun taas cis-sukupuolisten vastaajien keskuudessa vastaava prosenttimäärä on 4,5 %. Koulukiusaamisen osallistumiseen vähintään kerran viikossa, on sukupuolivähemmistöjen vastaajien prosenttimäärä suurempi, ollen 4,4 %, kuin cis-sukupuolisten vastaava prosenttimäärä 1,9 %. Yhteenvetona koettu tur- vallisuus on vuoden 2021 kouluterveyskyselyn perusteella sukupuolivähemmistöjen vastausten perusteella turvattomampaa sukupuolivähemmistöille kuin cis-sukupuolisten vastaajien vas- tausten perusteella cis-sukupuolisille. On myös tärkeää huomioida, että vastaajia ei ole sa- man verran sukupuolivähemmistöjen vastaajissa kuin cis-sukupuolisten vastaajien vastaaja- määrissä. Katsomalla taulukon (kuvio 2 ja 3) tähän tulkintaan nostettujen kohtien vastaaja- määriä, on sukupuolivähemmistöjen vastaajia välillä 4374-4488 ja cis-sukupuolisista vastaajia välillä 81536-84381.

Tarkasteltaessa (kuvio 3) koulunkäyntiä ja opiskelua, voi tulkita vastausten perusteella henki- sen hyvinvoinnin kokemuksen olevan sukupuolivähemmistöihin kuuluvilla vastaajilla heikompi

kuin cis-sukupuolisilla vastaajilla. Esimerkiksi koulu-uupumusta on kokenut sukupuolivähemmistöihin kuuluvista vastaajista 44,5 % ja cis-sukupuolisista vastaajista 18,4 %. Toisena esimerkkinä kokemus opettajalta saadusta välittämisestä sekä oikeudenmukaisesta kohtelusta, oli sukupuolivähemmistöjen vastaajien keskuudessa 41,3 % ja cis-sukupuolisten vastaajien keskuudessa 53,5 %. Tarkasteltaessa oppimishaasteita, näyttäisi vastausten perusteella prosentuaalisesti sukupuolivähemmistöihin kuuluvat vastaajat kokevan enemmän haasteita kuin cis-sukupuoliset vastaajat. Esimerkiksi vaikeuksia läksyjen tekemisessä kokee sukupuolivähemmistöjen vastaajista 42,8 % ja cis-sukupuolisista vastaajista 20,4 %. Vastajamäärät näissäkin kohdissa ovat vaihtelevia, sukupuolivähemmistöihin kuuluvia vastaajia on välillä 4182-4504 vastaajaa ja cis-sukupuolisia vastaajia välillä 77953-84461 vastaajaa.

Kuten sukupuolivähemmistöihin kuuluvien vastaajien prosentuaaliset määrät liittyen koettuun kasvu ympäristön turvallisuuteen, on seksuaalivähemmistöihin kuuluvien vastaajien koettu kasvu ympäristön turvattomuus verrattuna heteroksi kokevien vastaajien vastauksiin suurempaa (kuvio 5). Esimerkiksi syrjintää koulussa koki vastausten perusteella 50,1 % seksuaalivähemmistöihin kuuluvista vastaajista ja 24 % heteroksi kokevista vastaajista. Koulukiusaamista vähintään kerran viikossa koki seksuaalivähemmistöjen vastaajista 9,2 % ja heterovastaajista 4,5 %. Koulun aikuisen kiusaamista vähintään kerran viikossa koki 5,6 % seksuaalivähemmistöjen vastaajista ja 4,6 % heterovastaajista. Koulukiusaamiseen on osallistunut vähintään kerran viikossa vastausten perusteella 2,7 % seksuaalivähemmistöjen vastaajista ja 1,9 % heterovastaajista. Vastaajien määrällinen eroavaisuus nostetuissa esimerkeissä on myös jälleen tärkeää huomioida. Seksuaalivähemmistöjen vastaajia on kyselyssä ollut välillä 11480-11751 vastaajaa ja heterovastaajia välillä 68984-70927 vastaajaa.

Tarkasteltaessa aihealuetta koulunkäynti ja opiskelu (kuvio 5 ja 6) voi vastausten perusteella tulkita koetun henkisen hyvinvoinnin koulussa olevan heterovastaajilla koettu paremmaksi kuin seksuaalivähemmistöihin kuuluvilla vastaajilla. Esimerkiksi koulu-uupumusta on kokenut 38,4 % seksuaalivähemmistöjen vastaajista, kun taas heterovastaajien vastaava prosenttimäärä on 16 %. Luokan tai ryhmän ilmapiirin tukeneen mielipiteen ilmaisua koki seksuaalivähemmistöihin kuuluvista vastaajista 58 % ja heteroksi kokevista vastaajista 82 %. Koulunkäynnistä piti 45 % seksuaalivähemmistöjen vastaajista ja 61,2 % heterovastaajista. Myös tarkasteltaessa koulussa koettuja oppimisen haasteita, on taulukon (kuvio 6) perusteella seksuaalivähemmistöihin kuuluvilla vastaajilla enemmän haasteita koulunkäynnissä kuin heteroksi kokevien vastaajien vastausten perusteella. Esimerkiksi vaikeuksia kokeisiin valmistumisessa seksuaalivähemmistöjen kokemusprosentti oli 51,6 % ja heterovastaajien kokemusprosentti 32,3 %. Toisena esimerkkinä vaikeuksia opetuksen seuraamisessa oli seksuaalivähemmistöjen vastaajilla 35,3 % ja heterovastaajilla 17,4 %. Myös aihealueessa koulunkäynti ja opiskelu on huomioitavaa, että sukupuolivähemmistöihin kuuluvia vastaajia on määrällisesti välillä 10949-11756 vastaajaa ja heteroksi kokevia vastaajia on määrällisesti 65261-70964 vastaajaa.

Perusopetuksen 8. ja 9. luokan oppilaat

Aihealue	Indikaattori	Seksuaali- vähemmistöt, %	Seksuaali- vähemmistöt, N	Heterot, %	Heterot, N
Elintavat	Ei ole usein syönyt tai nukkunut netin takia	22,1	11320	12,3	67765
	Ei syö aamupalaa joka arkiamu	54,4	11686	39,1	70653
	Ei syö koululounasta päivittäin	44,1	11659	31,9	70502
	Karkkia, suklaata, sokeroitua limsaa tai sokeroitua mehua päivittäin tai lähes päivittäin käyttävät	16,7	11621	12,2	70294
	Kokeillut kannabista ainakin kerran	10,2	11589	6,3	69832
	Käyttää sähkösavukkeita päivittäin	2,3	11636	1,3	70329
	Liikkuu korkeintaan yhtenä päivänä viikossa vähintään tunnin päivässä	15	11669	6,8	70513
	Nukkuu arkisin alle 8 tuntia	51	11638	38,2	70354
	Nukkuu viikonloppuisin alle 8 tuntia	16,1	11493	9,5	69062
	Nuuskaa päivittäin	2,3	11623	3,2	70177
	Pelaa rahapelejä viikoittain	3,2	11288	3,1	67621
	Raittius	65,2	11486	65,6	68585
	Syö kasviksia päivittäin tai lähes päivittäin	30,3	11664	30,3	70510
	Tosi humalassa vähintään kerran kuukaudessa	8,5	11483	8,2	68591
	Tuntenut olonsa usein hermostuneeksi, kun ei ole päässyt nettiin	24,7	11333	16,8	67847
	Tupakoi päivittäin	5,2	11503	4,4	68459
	Vähintään tunnin päivässä liikkuvat	13,8	11669	26,7	70513
	Ylipainoisuus	22,3	10425	17,1	66385
Hyvinvointi, osallisuus ja vapaa-aika	Ei koe olevansa tärkeä osa koulu- eikä luokkayhteisöä	25,9	11671	9,3	70412
	Ei yhtään läheistä ystävää	11,5	11750	7,7	70873
	Harrastaa liikuntaa ohjatusti vapaa-ajalla vähintään viikoittain	36	11485	47,5	69137
	Harrastaa liikuntaa omatoimisesti vapaa-ajalla vähintään viikoittain	63,9	11526	79,3	69460
	Harrastaa taidetta tai kulttuuria ohjatusti vapaa-ajalla vähintään viikoittain	29,6	11184	14,6	66695
	Harrastaa taidetta tai kulttuuria omatoimisesti vapaa-ajalla vähintään viikoittain	55,4	11196	21,9	66537

Kuvio 4: Kouluterveyskysely seksuaalivähemmistöt (THL 2021, 2)

Aihealue	Indikaattori	Seksuaali- vähemmistöt, %	Seksuaali- vähemmistöt, N	Heterot, %	Heterot, N
	Hyvät vaikutusmahdollisuudet koulussa	7	11371	11,1	68641
	Kokee olevansa tärkeä osa kouluyhteisöä	24,2	11686	44,3	70521
	Kokee olevansa tärkeä osa luokkayhteisöä	35,5	11731	59,3	70766
	Kokee pystyvänsä tavoittelemaan itselle tärkeitä asioita	51,1	11348	78,4	68026
	Kokee pystyvänsä vaikuttamaan joihinkin elinympäristönsä asioihin	54,8	11306	74,3	67807
	Kokee saavansa apua silloin, kun sitä todella tarvitsee	52,2	11344	78,3	68054
	Kokee, että asuinalueella ei ole tarpeeksi oleskelutiloja nuorille	40,2	11206	31,9	66870
	Kokee, että asuinalueella järjestetään kiinnostavaa vapaa-ajan toimintaa nuorille	23,9	11200	32,3	66959
	Tietää asuinalueen harrastusmahdollisuuksista	45,3	11188	60,8	66788
	Tuntee itsensä yksinäiseksi	32,4	11751	11,8	70868
	Tyytyväinen elämänsä tällä hetkellä	39,7	11411	74,9	68336
Kasvu ympäristön turvallisuus	Ei ole kiusattu koulussa lainkaan lukukauden aikana	64,8	11751	77,9	70927
	Ei ole osallistunut muiden oppilaiden kiusaamiseen	89,3	11731	87,7	70823
	Kokenut fyysistä uhkaa vuoden aikana	21,9	11480	14,2	68984
	Kokenut häiritsevää seksuaalista ehdottelua tai ahdistelua vuoden aikana	52,8	11603	25,1	69875
	Kokenut seksuaaliväkivaltaa vuoden aikana	17,6	11583	6,9	69753
	Kokenut syrjintää koulussa tai vapaa-ajalla	50,1	11540	24	69553
	Kokenut vanhempien tai muiden huoltapitävien aikuisten fyysistä väkivaltaa vuoden aikana	21,8	11567	9,9	69640
	Kokenut vanhempien tai muiden huoltapitävien aikuisten henkistä väkivaltaa vuoden aikana	51,8	11580	26,7	69766
	Koulukiusattuna vähintään kerran viikossa	9,2	11751	4,5	70927
	Koulun aikuinen kiusannut koulussa vähintään kerran viikossa	5,6	11740	4,6	70870
Koulunkäynti ja opiskelu	Osallistunut koulukiusaamiseen vähintään kerran viikossa	2,7	11731	1,9	70823
	Kokee kouluinnostusta	14,3	11636	23	70238
	Koulu-uupumus	38,4	11584	16	69873
	Luokan tai ryhmän ilmapiiri tukee mielipiteen ilmaisua	58	11703	82	70487

Kuvio 5: Kouluterveyskysely seksuaalivähemmistöt (THL 2021, 3)

Aihealue	Indikaattori	Seksuaali- vähemmistöt, %	Seksuaali- vähemmistöt, N	Heterot, %	Heterot, N
	Luokassa tai ryhmässä hyvä työrauha	65,5	11752	80,1	70927
	Opettajalta saatu välittävä ja oikeudenmukainen kohtelu	44,4	11610	54,4	69951
	Pitää koulunkäynnistä	45	10949	61,2	65261
	Vaikeuksia kirjoittamista vaativissa tehtävissä	29,5	11702	18,7	70759
	Vaikeuksia kokeisiin valmistautumisessa	51,6	11724	32,3	70779
	Vaikeuksia laskemista vaativissa tehtävissä	36,5	11702	21,7	70722
	Vaikeuksia lukemista vaativissa tehtävissä	31,9	11724	20,4	70746
	Vaikeuksia läksyjen tekemisessä	35,2	11716	18,9	70834
	Vaikeuksia opetuksen seuraamisessa	35,3	11756	17,4	70964
	Vaikeuksia opiskelussa käytettävien laitteiden käytössä	9,5	11707	7	70653
	Vaikeuksia suullisissa esiintymisissä	55,4	11722	34,4	70769
	Vaikeuksia tunnilla vastaamisessa	43,9	11672	22,3	70571
Palvelut ja avunsaanti	Mahdollisuus keskustella koulussa aikuisen kanssa mieltä painavista asioista	39,2	11398	46,2	68492
	Terveystarkastus toteutuu nuorella laadukkaasti	39	7783	65,4	48045
Perhe ja elinolot	Keskusteluvaikeuksia vanhempien kanssa	17,2	11482	5,4	68936
Terveys ja toimintakyky	Kohtalainen tai vaikea ahdistuneisuus	42,8	11471	14,1	69142
	Kokee terveydentilansa keskinkertaiseksi tai huonoksi	51,4	11685	19,9	70524
	Kokenut positiivista mielenterveyttä viimeisen kahden viikon aikana	9,9	11439	29,2	68669
	Ollut huolissaan mielialastaan kuluneen 12 kuukauden aikana	70,2	11381	28,4	66381
	Riski syömishäiriölle	39,4	11380	15,9	69357
	Sosiaalinen ahdistuneisuus	59,1	11608	29,7	69880
	Vähintään kaksi viikkoa kestänyt masennusoireilu	50,5	11594	17,8	69834

Kuvio 6: Kouluterveyskysely seksuaalivähemmistöt (THL 2021, 4)

Yhteenvedon viitattujen vastausten perusteella voi tulkita sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvilla 8-9 -luokkalaisilla nuorilla olevan enemmän haasteita koulussa niin henkisen hyvinvoinnin, koetun turvallisuuden kuin koulussa suoriutumisen koettujen haasteiden osalta. Samankaltaisia viitteitä on tulkittu olevan vuoden 2019 kouluterveyskyselyiden vastausten perusteella. THL on julkaissut yhteenvedon vuoden 2019 kouluterveyskyselyn tuloksista ”Sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvien nuorten hyvinvointi”. Vuoden 2019 tulosten perusteella sateenkaarinuoret viihtyivät koulussa harvemmin kuin muut nuoret, vaikkakin yli puolet kertoivat myös pitävänsä koulusta. Sateenkaarinuorista joka kolmas koki koulu-uupumusta ja neljännes ei kokenut olevansa kouluyhteisön tärkeä jäsen. Sateenkaarinuoret olivat myös enemmän niin luvattomilla- kuin sairauspoissaoloilla sekä kokivat enemmän oppimisvaikeuksia kuin cis- ja heteronuoret. Myös kiusaamiskokemuksia oli sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvilla nuorilla enemmän kuin cis- ja heteronuorilla. Sateenkaarinuoret kokivat muihin nuoriin verrattuna enemmän fyysistä väkivaltaa, seksuaalista häirintää ja seksuaalista väkivaltaa. Myös huoltajien ja huolta pitävien suunnalta tuleva henkinen ja fyysinen väkivalta oli sateenkaarinuorilla prosentuaalisesti suurempaa kuin muilla nuorilla. (Jokela, Luopa, Hyvärinen, Ruuska, Martelin & Klemetti 2020, 22,24.)

Vastaavia viitteitä löytyy myös amerikkalaisen koulutusorganisaatio GLSEN:n (Gay-, Lesbian- ja Straight Education Network) 18.10.2022 julkaisemassa tiedotteessa. GLSEN osoitti valtakunnallisen koulujen ilmapiirikyselyn perusteella tehdyistä havainnoistaan, että sateenkaari- nuorille suunnattujen kouluresurssien saatavuus oli vähentynyt viime aikoina. Kysely oli toteutettu verkkoympäristössä huhtikuun 2021 sekä elokuun 2021 aikaisella välillä. Vastaajia oli 22298 opiskelijaa ikävälillä 13-21 vuotta. (GLSEN 2022.)

Vuoden 2021 kyselyn perusteella oli havaittu, että koulujen oli tehtävä huomattava määrä vielä työtä, jotta sateenkaarinuoret kokisivat olonsa turvallisiksi kouluympäristössä voidakseen saavuttaa koko potentiaalinsa. Opiskelijoiden mukaan kouluresursseissa oli tapahtunut laskua. He kertoivat koronapandemian luoneen joukkohäiriöitä ja traumoja. Sateenkaarinuoret olivat kokeneet hyökkäyksiä heitä vastaan olevilta nuorilta, mikä on uhkatekijä sateenkaarinuorten hyvinvoinnissa. (GLSEN 2022.)

Kyselyn perusteella havaittiin, että kouluissa oli edelleen vihamielisyyttä sateenkaarinuoria kohtaan. Jopa 83,1 % sateenkaarinuorista koki välillä 2021-2022 häirintää tai pahoinpitelyä. Nämä liittyivät esimerkiksi seksuaaliseen suuntautumiseen, sukupuolen ilmaisuun, uskontoon, rotuun tai etnisyyteen. Kyselystä havaittiin myös jo aiemmin mainitut vähentyneet resurssit sateenkaarinuorille. Esimerkiksi sateenkaarinuorten osuus, joilla oli kouluissaan GSA (Genders and Sexualities Alliances) oli vähentynyt merkittävästi vuodesta 2019. (GLSEN 2022.)

GSA = (Genders and Sexualities Alliances), on opiskelijoiden johtama organisaatio, minkä tarkoituksena on puuttua sateenkaarinuorten kohtaamiin ongelmiin koulussa ja yhteisössä (GSANETWORK 2023). Myös sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöille suunnattu kirjallisuus sekä nuoria tukevat aikuiset ympärillä vähenivät kouluympäristöissä. Kyselyn perusteella kiusaaminen ja häiriköinti ulottui myös koululuokkien ulkopuolelle. Etänä, virtuaalisesti opiskelevat sateenkaarinuoret kokivat enemmän nettikiusaamista liittyen seksuaaliseen suuntautumiseen, sukupuoleen tai sukupuolen ilmaisuun kuin ne nuoret, jotka olivat hybridi oppimisympäristöissä. Kyselystä selvisi, että koulujen politiikka syrji sateenkaarinuoria, erityisesti transsukupuolisia sekä ei-binäärisiä nuoria. 58,9 % sateenkaarinuorista koki syrjiviä käytäntöjä koulussa. Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen vastustamisen ja vihamielisen kouluympäristön todettiin vaikuttavan nuorten mielenterveyteen sekä koulumenestykseen. Jopa 32,2 % sateenkaarinuorista oli poissa ainakin yhden päivän kuukaudessa koulusta turvattoman olon vuoksi. Häirinnän vuoksi sateenkaarinuoret kokivat vaikeampia masennusoireita sekä itsetunto ongelmia. (GLSEN 2022.)

Kouluilmapiirikyselyyn perustuvassa tiedotteessa oli myös pohdintoja, mitkä asiat tukisivat sateenkaarinuoria kouluympäristöissä nykyistä paremmin. Raportissa kehoitetaan koulua tarjoamaan omistautunutta tukea, koska opiskelijoiden, jotka kokevat olevansa turvassa koulussa, on todettu saavuttaneen parempia oppimistuloksia. Koulussa hyvien seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin liittyvien resurssien, on myös raportoitu saavuttaneen parempia oppimiskokemuksia sekä akateemista menestystä sateenkaarinuorilla. Koulukiusaamista vastaan olevan koulupolitiikan on myös todettu olevan tärkeää. Sateenkaarinuorten ei kuulu kohdata syrjintää esimerkiksi pukeutumissäännöissä tai WC-tilojen suhteen. Yhtenä kohtana raportissa on todettu, että opetussuunnitelma tulisi olla seksuaali- ja sukupuolivähemmistöt edustavasti huomioon ottava ja osallistava. Se lisää sateenkaarinuorten turvallisuuden tunnetta koulussa.

Raportin mukaan olisi myös tärkeää, että opiskelijoilla on saatavilla GSA. GSA:n olemassaolon oli todettu vähentävän homofobisia huuteluita koulussa. (GLSEN 2022.)

3.3 Seksuaalikasvatus opetussuunnitelmassa ja oppituntien materiaaleissa

Opetushallituksen sivuilla löytyy ohjeita sekä vinkkejä seksuaalikasvattajalle peruskoulun seksuaalikasvatuksen tunneille. Seksuaalikasvatuksen kerrotaan kuuluvan vuonna 2004 tehdyn opetussuunnitelman mukaisesti yläkouluun, vuosiluokille 7-9. Seksuaalikasvatusta käsitellään terveystiedon oppitunneilla. Opetushallituksen kirjoituksesta selviää, että opetuksen tulee olla oppilaslähtöistä, toiminnallista sekä soveltua nuoren elämään. Terveystieto itsessään nähdään fyysisen, psyykkisen sekä sosiaalisen toimintakyvyn muodostamaksi laajaksi alueeksi, minkä mukaan kerrotaan seksuaalikasvatustuntien suunnittelunkin menevän. Opetushallitus muistuttaa myös, että täydennyskoulutusta seksuaaliterveyteen sekä seksuaalikasvatukseen löytyy esimerkiksi eri ammattikorkeakouluista sekä Sexpolta. Opetushallituksen tekemässä johdannossa kerrotaan, kuinka opetusta toteutetaan sekaryhmissä, mutta voisi olla perusteltua myös toteuttaa se erikseen tyttö- ja poikaryhmissä. (Oph 2022.)

Jatkona johdannolle, löytyy opetushallituksen sivuilta oppituntien sisällöistä materiaalia. Oppitunteja on yhteensä 21. Opetushallitus on kerännyt myös tunnin kulun, tavoitteet sekä materiaaleja sivustolle. Seuraavaksi avaamme tunteja tiivistetysti.

Ensimmäinen tunti perustuu yhteisiin sääntöihin sekä yleiseen kerrontaan, mitä tunnit tulevat pitämään sisällään. Toisella tunnilla oppilaat pohtivat arvomaailmaansa sekä saavat ymmärryksen mitkä asiat muodostavat seksuaalikasvatuksen arvoperustan. Seuraavalla tunnilla opettajan johdannossa kerrotaan aihepiirinä olevan tyttöjen sekä poikien kehot, sekä murrosiän muutokset. Ajatuksena on pohtia omaa kehoa, sen merkitystä, arvostusta sekä kehon aiheuttamia erilaisia tunteita. Yksilöllisyyden painotus sekä asiattomien kommenttien pois kytkeminen nostetaan tärkeiksi opettajalle huomioitaviksi asioiksi. Neljännen tunnin aiheena on seksuaalisuuteen liittyvät käsitteistö, käsitteistön merkitykset sekä pohditaan sopivia käsitteitä, miten keskustella seksuaalisuudesta. Viides oppitunti tarkastelee sukupuolielinten anatomiaa sekä hygieniää. Tunnin tavoitteisiin on kirjattu hygieniakäsitysten lisäksi, että oppilas osaisi nimetä miesten sekä naisten ulkoisten sukupuolielinten osat ja kertoa niiden toiminnasta. (OPH 2022.)

Kuudennella oppitunnilla käsitellään ihmissuhteita. Tavoitteena on vahvistaa minäkuva ja keskinäisiä suhteita luokassa. Tunnilla pohditaan jokaisen oman elämän ihmissuhteita sekä fyysisen kontaktin rajoista. Tavoitteena on myös pohtia, millaisia asioita hyvään ihmissuhteeseen kuuluu. Seitsemäs oppitunti sisältää jo aiemmin opitun kertaamista. Kahdeksannen tunnin aihepiiri koostuu seksuaalisesta käyttäytymisestä, raskaudesta sekä ehkäisystä. Tavoitteena on opetella sekä ymmärtää tilanteita, missä mahdollinen ei-toivottu raskaus voi tapahtua, oppia eri ehkäisymenetelmistä sekä palveluista sekä ymmärtää, mitä raskaaksi tuleminen

tarkoittaa. Seuraavalla yhdeksännellä tunnilla aiheena on myös seksuaalinen käyttäytyminen, keskittyen tällä kertaa sukupuolitauteihin. Tarkoituksena oppimateriaalissa on lisätä kokonaisvaltaista tietoutta sukupuolitaudeista. Tunneilla käydään läpi esimerkiksi erilaisia sukupuolitauteja, niiden tarttumistapoja, oireita sekä miten sukupuolitaudeilta voi suojautua. Kymmenes oppitunti käsittelee ei-toivottujen seksuaalisten tilanteiden välttämistä. Tuntien tavoitteena on saada oppilaat ymmärtämään erilaisia tekijöitä, mitkä voivat vaikuttaa ei-toivottuihin tilanteisiin sekä millaisia keinoja on itsesuojeluun sekä sellaisten tilanteiden välttämiseen. Tunneilla on myös tarkoitus lisätä oppilaan omaa ymmärrystä omasta käytöksestä, sekä vastuunottamisen merkityksestä. (OPH 2022.)

Yhdennellatoista tunnilla käydään läpi vuorovaikutustaitoja ihmissuhteissa. Tavoitteiksi on asetettu oppilaan ymmärrys keskustelemisen merkityksestä, sekä myös siitä miksi voi olla vaikeaa sanoa läheisessä ihmissuhteessa ei. Seuraavan tunnin aiheena on neuvottelutaidot sekä millaisia merkityksiä valinnoilla voi olla. Tavoitteena on saada oppilaat tunnistamaan miksi erilaisten valintojen tekeminen voi olla haastavaa, antaa oppilaille ohjeita sekä neuvoja, miten toimia mahdollisissa seksuaalisuuteen liitännäisissä painostavissa sekä suostuttelutilanteissa sekä laajentaa oppilaan tietoutta omien seksuaalisuuteen liittyvien valintojen syy-seuraussuhteessa. Kolmannellatoista tunnilla käydään läpi kondomin käyttöä kokonaisvaltaisesti. Neljännentoista tunnin aihepiirinä on väkivallan tunnistaminen sekä väkivallan ehkäiseminen. Tavoitteena tunnilla on vahvistaa asenteita ja toimintaa väkivaltaa vastaan, sekä saada väkivaltaan puuttumisen kynnystä madallettua koulussa. Tarkoituksena on myös saada oppilaat tunnistamaan millaista väkivaltaa ihmissuhteissa voi olla sekä miten siltä voi suojautua. Myös avun hakemiseen rohkaiseminen on yksi tunnin tavoitteista. Seuraavalla tunnilla kerrataan jo opittua sekä pohditaan ensimmäistä yhdyntää, esimerkiksi millaisia seurauksia siitä voi tulla. Esimerkkinä ehkäisyn käyttö sekä mitkä asiat voisivat auttaa ensimmäisen yhdyntäkokemuksen positiiviseen kokemukseen. Tarkasteltaessa kirjattua tunnin kulkua, pohditaan esimerkiksi yhdyntäkokemusta heteroyhdyntänä, mutta tunnin kulussa mainitaan myös, että ensimmäistä seksikokemusta voidaan pohtia myös samaa sukupuolta olevan henkilön kanssa. (OPH 2022.)

Kuudennellatoista tunnilla opetuksen aihe on seksuaalisuuteen liittyvän painostuksen vastustaminen. Tavoitteena on antaa oppilaille valmiuksia vastustaa painostusta sekä tunnistaa erilaisia tilanteita, mitkä voivat johtaa painostavaan tilanteeseen. Seitsemästoista tunti käsittelee seksuaalikäyttäytymisen erilaisia mahdollisuuksia. Tämä tarkoittaa tunnin tavoitteiden mukaan esimerkiksi ymmärrystä muustakin kuin yhdyntäkeskeisestä seksistä sekä erilaisten paineiden tunnistamisesta. Tästä seuraava tunti käsittelee raskautta sekä vanhemmuutta. Tarkoituksena on lisätä oppilaiden tietoutta aiheesta, käsitellä aihepiiristä herääviä tunteita, vastuita sekä ei-toivottuja raskauksia. Yhdeksännellatoista tunnilla tarkastellaan paikallisia neuvonta palveluita, mistä oppilaat voivat saada apua seksuaalisuuteen liittyen. Kahdeskymmenestunti käsittelee ehkäisyä, eritoten kondomin käyttöä sekä turvallista, vastuullista seksiä. Tavoitteena on myös saada oppilaille tietoutta, miten selvittää riskialttiista tilanteista.

Viimeinen, kahdeskymmenesensimmäinen tuntikokonaisuus käsittelee seksiä sekä seksuaalisuutta vastakkaisen sukupuolen näkökulmasta. Tavoitteena on ymmärtää sukupuolten välisiä eroja liittyen seksuaalisuuteen. Jokaisen tunnin omista osioista on luotuja materiaaleja, esimerkiksi erilaisia harjoitteita ja kuvitteellisia tarinoita, mitä opettajat voivat hyödyntää tuntien aihepiirien kanssa. (OPH 2022.)

4 Opinnäytetyön työelämäkumppani

Opinnäytetyömme työelämäkumppani on IrisHelsinki, Helsingissä toimiva sateenkaarinuorten kohtaamispaikka. IrisHelsingin toimintaan osallistuu nuoria erilaisilla elämäkokemuksilla ja sitä ohjaa sateenkaariteemoihin perehtyneet työntekijät. Nuorten iltoja IrisHelsingissä ohjaa Helsingin kaupungin nuorisotyöntekijät yhdessä Helsinki Pride -yhteisö ry:n vapaaehtoisten kanssa. Tapaamisiin voi osallistua nuorelle itselle sopivalla tavalla ja myös anonyymisti. IrisHelsingin toiminta on tarkoitettu 13-25 -vuotiaille nuorille. (IrisHelsinki 2021.)

IrisHelsingissä voi tavata uusia ihmisiä, löytää uuden harrastuksen ja saada näkökulmia ja tietoa sateenkaareviin kysymyksiin. IrisHelsingin tärkeitä arvoja ovat kunnioitus, ilo ja turvallisuus, joiden pohjalta on luotu IrisHelsingin turvallisemman tilan periaatteet. IrisHelsingin tapaamisiin sisältyy vapaaehtoinen esittelykierrros, keskustelua ajankohtaisista aiheista, pelailua ja lopuksi fiiliskierros. (IrisHelsinki 2021.)

IrisHelsinki tekee myös kouluvierailuja, esitellen toimintaansa. He kertovat sateenkaari aiheista kouluvierailuilla jonkin verran. Heidän työhönsä kuuluu myös palveluohjaaminen, yksilötyö sekä pienryhmätyö. (Haapala 2022.) Tavatessamme IrisHelsingin työelämäohjaajamme, nousi heiltä käyttötarkoitus opinnäytetyöntuloksillemme. He aikovat hyödyntää kerättyä haastattelutietoamme sekä analyysiamme pohtiessaan materiaaleja laajaan toimintaansa. Haastattelutavat ovat heidän kävijöitään, jolloin he kokevat saadun tiedon olevan kohdennettua niimenomaan heidän toimintaansa. IrisHelsinki voi siis toiminnassaan käsitellä haastatteluissa nousseita asioita nuorten kanssa.

IrisHelsingin toimintaa sekä strategisia tavoitteita määrittelee Helsingin kaupungin nuorisotyön ohjelma NUPS (Haapala 2022). Nupsin keskeinen tavoite on ollut selkiyttää nuorisotyön sisältöä kaiken kaikkiaan. Selkeyttämisen on katsottu helpottavan työn sanallistamista sekä vaikuttavuuden osoittamista. Nupsin perussuunnitelmasta löytyy myös erilaisia työmuotoja sekä menetelmiä. Niiden sisältä taas löytyy erilaisia yksilöityjä tavoitteita. Työmuotoja sekä menetelmiä ovat nuoren toimijuuden vahvistaminen, yhteisöjen ja nuorten ryhmien kanssa työskentely, nuorten innostaminen vaikuttamiseen ja omaehtoiseen toimintaan sekä heidän työtään ohjaavat periaatteet. (Nups 2020, 2-3.)

Nuoren toimijuuden vahvistamisessa keskeisiä tavoitteita ovat nuorten kasvulle ja elolle edellytysten luominen, antaa mahdollisuuksia nuoren kriittisen ajattelun vahvistamiselle sekä luovuudelle, nuoren identiteetin rakentumisen tukeminen, sukupolvien välisen luottamuksen vahvistaminen sekä vahvistaa nuorten erilaisia ihmissuhteita sekä nuorten suhdetta palvelujärjestelmään sekä yhteiskuntaan. (Nups 2020, 11.)

Yhteisöjen ja nuorten ryhmien kanssa työskentelyn tavoitteina on luoda mahdollisuuksia nuorille sekä rakentaa että liittyä yhteisöihin, mitkä kiinnostavat heitä, turvata nuoren kokemusmerkityksellisyydestä ryhmän tai yhteisön kautta, luoda tilanteita, missä nuorella on mahdollisuus kehittää omia valmiuksiaan hyvään elämään sekä vahvistaa nuoren suhteita muihin nuoriin, ympäristöön, maailmaan sekä myös luontoon. (Nups 2020, 13.)

Nuorten innostaminen vaikuttamiseen ja omaehtoiseen toimintaan on tavoitteiden puolesta myös moniosainen. Tavoitteina on kannustaa nuoria innostaen heitä vaikuttamaan heille tärkeisiin asioihin, mahdollistaa sekä luoda erilaisia edellytyksiä, jotta nuoret toimisivat omaehtoisesti ja aktiivisesti, luoda nuorille luottamusta heidän vaikuttamismahdollisuuksiin sekä auttaa löytämään heille erilaisia vaikuttamisen rooleja, tapoja sekä ympäristöjä, varmistaa, että nuorilla on tarpeeksi tietoutta sekä erilaisia tapoja toimia, millä voi vaikuttaa päätöksentekoon sekä yhteiskunnallisesti eri tasoilla käytävään keskusteluun ja kulttuuriin, vahvistaa nuorten valmiuksia demokratian edistämässä sekä vahvistaa nuorten suhdetta muihin nuoriin, ympäristöömme, yhteiskuntaan, globaaliin maailmaan sekä luontoon. (Nups 2020, 15.)

Nuoruuden edunvalvonnan ja elinoloihin vaikuttamisen tavoitteina on turvata nuorille elinolot sekä elinympäristöt, mitkä vastaavat heidän tarpeita, varmistaa, että päätöksenteossa sekä palveluissa näkyvät nuoret, pitää Helsingin nuorisotyö tavoitteellisenä, näkyvänä sekä ajan tasalla, vahvistaa nuorten osallisuutta vaikuttaen kaupungin ja yhteiskunnan rakenteisiin, varmistaa, että nuorisotyön resurssit riittävät vaikuttavan nuorisotyön toteutumiseen sekä vahvistaa nuorten kokemaa suhdetta yhteiskunnan rakenteisiin sekä palvelujärjestelmään. (Nups 2020, 17.)

5 Opinnäytetyön tarkoitus ja tavoite, sekä tutkimuskysymykset

Opinnäytetyömme tarkoituksena oli laadullisen tutkimuksen menetelmiä hyödyntäen selvittää haastateltavien sateenkaarinuorten kokemuksia sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuuden huomioimisesta peruskoulun seksuaalikasvatuksessa. Lisäksi tarkoitus oli selvittää haastateltavien näkemyksiä mahdollisista kehityskohteista peruskoulun seksuaalikasvatukseen.

Opinnäytetyön tutkimuskysymyksiä oli kaksi.

1. Millaisia ovat haastateltujen sateenkaarinuorten kokemukset seksuaalisuuden ja sukupuolen moninaisuuden huomioimisesta peruskoulussa annetusta seksuaalikasvatuksesta?
2. Millaisia tarpeita ja toiveita haastatelluilla sateenkaarinuorilla on sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuuden huomioimisesta peruskoulussa järjestettävästä seksuaalikasvatuksesta?

Opinnäytetyön tavoitteena oli tuottaa tietoa haastateltavien sateenkaarinuorten kokemuksista peruskoulun seksuaalikasvatuksesta IrisHelsingille ja kaikille, joita aihe koskettaa. Tavoitteena oli tuottaa tietoa, jotta seksuaalikasvatusta voisi kehittää huomioimaan sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuutta laadukkaammin.

6 Opinnäytetyön menetelmälliset valinnat ja toteutus

6.1 Laadullinen tutkimus

Laadullinen tutkimus on tieteellisen tutkimuksen menetelmäsuuntaus, jossa tarkoituksena on ymmärtää tutkittavan kohteen ominaisuuksia, merkityksiä ja laatua kokonaisvaltaisesti. Laadullisen tutkimuksen toteuttaminen onnistuu monin eri menetelmin, joissa yhdistävä tekijä on esimerkiksi kohteen merkitykseen ja tarkoitukseen, kieleen ja ilmaisuun ja taustaan ja esiintymisympäristöön liittyvät näkökulmat. (Koppa 2021.)

Sarajärvi & Tuomi (2018) kuvaavat teoriapitoisuuden merkitystä laadullisessa tutkimuksessa. Laadullisen tutkimuksen peruskulmakiviä on havaintojen teoriapitoisuus. Havaintojen teoriapitoisuuteen nojataan sekä kritisoidessa määrällistä, että perustellessa laadullista tutkimusta. Havaintojen teoriapitoisuus tarkoittaa sitä, että se, millaisia merkityksiä annetaan tutkittavalle ilmiölle, millainen yksilön käsitys tutkittavasta ilmiöstä on ja millaisia välineitä tutkimuksessa käytetään, vaikuttaa tutkimustuloksiin. Tutkimuksen tulokset eivät näin ollen ole käyttäjästä tai käytetystä havaintomenetelmästä irrallisia. Kaikki tieto on subjektiivista, eli tutkija päättää tutkimusasetelmasta oman ymmärryksensä varassa, eikä olemassa ole puhtaasti objektiivista tietoa. Tämän kiteyttää se, että laadullisen tutkimuksen perustelut korostavat kaiken tutkimuksen lähtökohtana teoriapitoisuutta. (Sarajärvi & Tuomi 2018, 19.)

Opinnäytetyömme on tutkimuksellinen opinnäytetyö, joka toteutettiin laadullisin menetelmin. Valitsimme laadullisen tutkimuksen siksi, että saamme sitä kautta kerättyä laajemmin vastauksia haastateltaviltamme liittyen tutkimusaiheeseemme. Laadullinen tutkimus soveltui opinnäytetyömme menetelmäksi määrällistä paremmin, sillä tilastotietoja enemmän halusimme tuottaa tärkeää tietoa nimenomaan haastateltavien kokemusten ja mielipiteiden muodossa.

6.2 Aineistonkeruumenetelmä

Yleisimmät aineistonkeruumenetelmät laadullisessa tutkimuksessa ovat kysely, havainnointi, haastattelu ja erilaisista dokumenteista koottu tieto (Sarajärvi & Tuomi 2018, 61). Sarajärvi & Tuomi kertovat kirjassaan (2018), että kyselyn ja haastattelun idea on yksinkertainen, sillä jos haluamme tietää, miksi ihminen toimii niin kuin toimii, tai mitä hän ajattelee, järkevintä on kysyä asiaa häneltä. Kysely ja haastattelu eroaa siten, että haastattelussa esitetään esimerkiksi suullisesti tai sähköpostitse tapahtuvan vuoropuhelun kautta henkilökohtaisia kysymyksiä, joiden vastaukset kirjataan muistiin. Kyselyn taas vastaaja voi täyttää itsenäisesti. (Sarajärvi & Tuomi 2018, 61-62.)

Haastattelun etu on joustavuus, sillä haastattelija voi esimerkiksi selventää ilmauksia, toistaa kysymyksiä tai oikaista väärinkäsityksiä. Haastattelija voi myös kysyä kysymykset haluamassaan järjestyksessä. Haastattelun etuna voidaan myös pitää sitä, että haastateltavaksi voidaan valita juuri ne henkilöt, joilla on kokemusta tutkittavasta ilmiöstä tai tietoa sen aiheesta. Sarajärvi & Tuomi (2018) suosittelevat, että haastateltavien kannattaisi antaa tutustua haastattelukysymyksiin etukäteen, tai ainakin kertoa, mitä teemoja haastattelu koskee. (Sarajärvi & Tuomi 2018, 63-64.)

Teemahaastattelu, eli puolistrukturoitu haastattelu etenee tiettyjen teemojen, jotka ovat keskeisiä ja etukäteen valittuja, sekä niihin liittyvien tarkentavien kysymysten varassa. Etu teemahaastattelussa onkin juuri se, että haastateltavien vastauksiin perustuen on mahdollista tarkentaa ja syventää kysymyksiä. Teemahaastattelussa korostuu ihmisten tulkinnat asioista ja se, mitä merkityksiä he antavat eri asioille ja miten nämä merkitykset vuorovaikutuksen aikana syntyvät. Teemahaastattelussa ei voida kysyä ihan mitä tahansa, vaan tarkoituksena on löytää merkityksellisiä vastauksia tutkimustehtävän tai ongelmanasettelun ja tutkimuksen tarkoituksen mukaisesti. Etukäteen valitut haastattelun teemat perustuvat siihen, mitä tutkittavasta ilmiöstä jo tiedetään, eli tutkimuksen viitekehykseen. (Sarajärvi & Tuomi 2018, 65.)

Valitsimme opinnäytetyömme aineistonkeruumenetelmäksi ryhmähaastatteluina toteutetut teemahaastattelut. Ryhmähaastattelussa keskustellaan tutkittavista asioista niin, että haastattelija puhuu useille haastateltaville yhtä aikaa kysyen välillä kysymyksiä myös yksittäisiltä ryhmähaastattelun osallistujilta. Ryhmähaastattelussa korostuu ryhmän keskustelujen puheet ja vuorovaikutuksellisuus ja puheen lisäksi voidaan myös analysoida nonverbaalista viestintää. Ryhmähaastattelu voidaan toteuttaa teemahaastattelurungon avulla, kuten tässäkin opinnäytetyössä tehtiin. Myös haastattelijoita voi ryhmähaastattelutilanteessa olla useampia kuin yksi ja kaksi haastattelijaa voikin onnistua luomaan rennomman ilmapiirin ja monipuolisemman keskustelun. Ryhmähaastattelun etu on mahdollisuus saada nopeasti tietoja usealta henkilöltä samaan aikaan. Ryhmän jäsenet voivat myös auttaa toisiaan muistamaan sellaisiakin asioita, joita yksin haastateltavalle ei ehkä tulisi mieleen. Ryhmähengen ollessa hyvä, voi

ryhmä antaa sosiaalista tukea, jolloin puhuminen voi olla rennompaa. Ryhmähaastattelussa voi myös olla haasteita, kuten usean ihmisen aikataulujen yhteensovittaminen, puheenvuorojen jakaantuminen ja laadukkaan nauhoituksen saaminen ihmisten usein puhuessa toistensa päälle. On myös mahdollista, että ryhmätilanteessa haastateltavat eivät uskalla kertoa asioita samalla lailla kuten kahdenkeskisessä tilanteessa. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2023 Hirsjärvi & Hurme 2001, 61-62 ja Eskola & Suoranta 2000, 94-98 mukaan.)

Keräsimme aineiston haastattelujen kautta, jotka nauhoitimme haastattelutilanteessa ja litteroimme myöhemmin. Haastattelukysymykset oli huolella muotoiltu niin, että meidän oli niiden pohjalta mahdollista saada mahdollisimman tarkkoja vastauksia tutkimuskysymyksiimme. Aineistonkeruumenetelmämme, eli teemahaastattelun edut olivat mahdollisuus saada haastateltavilta tutkimuskysymyksiin vastaavia vastauksia. Koska emme käyttäneet muita haastattelumenetelmiä, kuten sähköistä haastattelulomaketta, emme tiedä olisimmeko saaneet muulla tavalla yhtä hyvin vastauksia. Mielestämme kasvotusten tehdyt, avoimen keskustelun kautta toteutetut haastattelut toivat tarpeellisen määrän tarpeeksi laajoja vastauksia tutkimuskysymyksiimme. Haastattelujen etu oli myös se, että haastateltavilla oli mahdollisuus saada oma äänensä kuuluviin. Menetelmä näin ollen edisti myös yhdenvertaisuutta, sillä annoimme vähemmistöön kuuluville nuorille mahdollisuuden päästä kertomaan kokemuksistaan. Haastateluissamme korostui aiemmin mainitut ryhmähaastattelun edut liittyen sosiaalisen tilanteen tukeen, sillä haastateltavat olivat tuttuja toisilleen. Näin ollen haastateluissamme ei koitunut haasteeksi se, etteivät haastateltavat olisi uskaltaneet kertoa avoimesti asioista. Mahdollinen heikkous menetelmässä olisi voinut olla se, jos emme olisikaan saaneet tarpeeksi laajoja vastauksia haastateltaviltamme. Tämä olisi vaikuttanut suoraan etenkin toiseen tutkimuskysymykseemme, eli siihen miten seksuaalikasvatusta voisi kehittää. Näin ei kuitenkaan käynyt, vaan saimme mielestämme tarpeeksi laajoja vastauksia analyysia ja pohdintaa varten.

Tässä opinnäytetyössä haastattelurungon teemat ja sitä kautta kysymykset perustuivat tutkimuksen teoriataustaan, sillä teemat oli johdettu tutkimuskysymyksiä selittävästä ja aiheeseen liittyvästä teoriasta. IrisHelsingin työntekijät jakoivat toiminnassaan valmistelemiamme infokirjeitä (liite 2) haastateluistamme. Infokirjeessä avattiin se, mitä seksuaalikasvatuksella tarkoitetaan ja kerrottiin opinnäytetyöstämme, ja sen liitteenä oli myös haastattelukysymyksemme (liite 1). Tavoitimme haastateltavat siis aluksi IrisHelsingin työntekijöiden kautta. IrisHelsingin nuoret eivät kuitenkaan tässä vaiheessa vielä kiinnostuneet haastatteluista, mutta mentyämme itse paikan päälle saimme sopivan joukon osallistumaan. Haastattelimme keskiviikkoisen toiminnan ohessa, sillä vanhempien nuorten ryhmä kokoontuu IrisHelsingissä keskiviikkoisin. Haastattelut toteutettiin IrisHelsingin tiloissa Helsingin Vallilassa. Haastattelimme kahta nuorten ryhmää, yhtä ryhmää kerrallaan, erillisessä haastattelulle varatussa tilassa. Haastattelut toteutettiin täysin anonyymina. Teimme koehaastattelun ennen varsinaisia haastatteluja, jotta pystyimme testaamaan haastattelurungon toimivuutta käytännössä. Koehaastateltavamme ei itse ollut nuori, eikä sukupuoli- tai seksuaalivähemmistöön kuuluva

henkilö, mutta haastattelurunko pystyttiin kuitenkin tilanteessa toteamaan toimivaksi ja kysymykset ymmärrettäviksi.

6.3 Kohderyhmä ja aineistonkeruu

Kohderyhmämme oli sateenkaarinuoret, jotka olivat osallistuneet seksuaalikasvatuksen oppitunneille peruskoulussa. Tarkoituksenamme oli, että otoskokomme olisi neljästä kahdeksaan haastatteluun osallistujaa. Loppujen lopuksi haastateltavien määrä oli tavoitellun keskiarvo, sillä saimme kuusi haastateltavaa. Haastateltavia oli neljä toisessa ryhmässä ja kaksi toisessa ryhmässä. Haastateltavamme, eli nuoret olivat IrisHelsingin täysi-ikäisiä, 18-25-vuotiaita kävijöitä. Halusimme, että haastateltavat olivat jo päässeet peruskoulusta. Uskoimme, että haastatteluun vastaaminen oli helpompaa, jos peruskoulun seksuaalikasvatustunneista oli kerennyt kulua sen verran aikaa, että niitä oli ehtinyt hieman reflektoida. Tiedostimme sen, että haastatteluiden kautta saatu tieto ja haastateltavien kokemukset eivät olleet tällöin täysin ajantasaisia. Mielestämme oli kuitenkin tärkeämpää varmistaa syvemmin pohditut vastaukset, kuin täysin tuore tieto. Myös tutkimusluvassa vaadittu suostumus alaikäisten huoltajilta rajasi haastateltavat täysi-ikäisiin, millä pystyimme varmistamaan anonymiteetin toteutumisen.

Haastattelurunko rakentui herättelemällä aiheeseen ja selvittämällä mitä haastateltaville tulee mieleen yleisesti ajateltuna peruskoulun seksuaalikasvatusta. Haastattelurungon kaksi ensimmäistä syventävää osuutta, ollen sukupuoli ja seksuaalinen suuntautuminen noudattivat kaavaa, missä ensimmäiseksi halusimme selvittää millä tavoin aihe oli huomioitu haastateltavien seksuaalikasvatustunneilla, millainen ilmapiiri aihetta käsitellessä oli ollut, millaisia termejä aiheen ympärillä käsiteltiin, miten aihe huomioitiin seksuaalikasvatustuntien esimerkeissä ja miten haastateltavan itse edustama sukupuoli tai seksuaalinen suuntautuminen oli huomioitu tuntien esimerkeissä. Aihepiirin lopuksi rungossa oli vielä haastateltavien kehitysideoita sekä miten he toivoisivat, että asioita käsiteltäisiin peruskoulun seksuaalikasvatuksessa. Tasa-arvosta ja seksuaalioikeuksista halusimme selvittää, miten niitä oli käyty läpi opetuksessa sekä jälleen, miten haastateltavat toivoisivat, että niitä käytäisiin läpi. Seksi omana teemaanaan käsitteli sekä sukupuolen, että seksuaalisuuden moninaisuutta. Halusimme selvittää, käsiteltiinkö seksiä ja ehkäisyä muuten kuin cis-sukupuolen sekä hetero-oletuksen tavoin. Myös tähän teemaosioon kuului kehitysideoiden kysyminen. Tämän lisäksi halusimme tietää, millaista jatko-ohjausta nuoret olivat saaneet, olivatko he saaneet kaipaamiaan vastauksia, missä muualla he olivat saaneet seksuaalikasvatusta, jos olivat sekä mitä muuta olisimme haastattelijoina voineet vielä kysyä.

Sarajärvi & Tuomi (2018) kertovat, että Eskolan (2001; 2007) mukaan aineiston analyysi voidaan jakaa kolmeen eri osaan. Nämä osat ovat aineistolähtöinen, teoriasidonnainen ja teorialähtöinen analyysi. Tämä jaottelu ottaa paremmin huomioon analyysin tekoa ohjaavat tekijät, kuin jako induktiiviseen ja deduktiiviseen analyysiin. (Sarajärvi & Tuomi 2018, 80.)

Tässä opinnäytetyössä käytettiin teoriasidonnaista analyysimallia, joka pohjaa siihen, että teoria toimii tutkimuksessa apuna, mutta analyysi ei pohjautu suoraan teoriaan. Teoriasidonnaisessa analyysissä analyysiyksiköt valikoituvat aineistosta, mutta myös aikaisempi tieto auttaa ja ohjaa analyysia. Aikaisemman tiedon vaikutus näkyy analyysissä, mutta se ei testaa teoriaa vaan pikemminkin avaa uusia ajatusmalleja. Teoriasidonnainen analyysi on ikään kuin aineistolähtöisen ja teorialähtöisen analyysin välimuoto. Se on aineistolähtöinen, mutta siihen on lisättyä teoriaa. (Sarajärvi & Tuomi 2018, 81.)

Aineistomme oli haastattelutilanteessa nauhoitetut, ja sittemmin litteroidut haastateltavien vastaukset kysymyksiimme. Etsimme aineistosta vastauksia kysymykseen siitä, millaisia nuorten kokemukset olivat peruskoulun seksuaalikasvatustunneista olleet ja siitä, millaisia kehittämis ehdotuksia haastateltavilla peruskoulun seksuaalikasvatustunteihin mahdollisesti olisi. Haastattelut kestivät 49 minuuttia ja 33 minuuttia eli saimme haastatteluista yhden tunnin ja 22 minuuttia puheen muodossa olevaa aineistoa. Litteroimme äänitteet tekstimuotoon, josta koostimme ne analyysitaulukoksi, jonka esitämme analyysimme alussa.

Kokosimme haastattelujen litteroidun aineiston analyysitaulukoksi. Taulukkoon muodostui seitsemän yläluokkaa, jotka olivat seksuaalikasvatus, sukupuolen moninaisuus, seksuaalinen suuntautuminen, seksuaalioikeudet, seksi, jaettu tieto ja jatko-ohjaus sekä muuta. Alaluokat olivat sukupuolen moninaisuuden huomioiminen oppitunneilla, seksuaalisen suuntautumisen moninaisuuden huomioiminen oppitunneilla, seksin huomioiminen oppitunneilla ja näihin liittyvät kehitys ideat. Lisäksi yksi alaluokista kuvasi niitä asioita, jotka haastateltavat nostivat esiin kysymystemme ulkopuolelta. Alkuperäiset ilmaukset koostimme vielä pelkistetyiksi ilmaisuiksi.

6.4 Opinnäytetyön eettisyys

Tutkimuseettinen neuvottelukunta on laatinut vuonna 2012 julkaisun ”Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsittelemien Suomessa”, mistä löytyvät hyvän tieteellisen käytännön ja näin ollen myös luotettavuuden keskeisiä lähtökohtia. Julkaisun mukaan näitä kohtia on yhdeksän. Lähtökohtia ovat rehellisyyden, huolellisuuden sekä tarkkuuden noudattamisessa, esimerkiksi tulosten tallentamisessa sekä arvioinnissa. Tiedonhankinnassa-, tutkimuksessa-, ja arvioinnissa käytettävät menetelmät tulee olla tieteellisen tutkimuksen kriteerien mukaisia sekä eettisesti kestäviä. Opinnäytetyössä tulee huomioida kunnioittaen muiden tutkijoiden tekemää työtä, ottaen se huomioon esimerkiksi viittausten muodossa. Tutkimus tulee tehdä suunnitelmallisesti, sekä siitä tulee raportoida tieteelliselle taidolle asetettujen erilaisten vaatimusten mukaisella tavalla. Tutkimukseen vaadittavat tutkimusluvut tulee myös olla tehtynä. Ennen kuin tutkimus voidaan aloittaa, on muistettava asianmukaiset kohdat ja sopimukset, kuten oikeudet, tekijyydet, vastuut, velvollisuudet sekä aineistojen säilytykseen ja käyttämiseen liittyvät kohdat olla sovittuna sekä tiedostettuna jokaisen tutkimukseen

osallistuvan osapuolen välillä. Mikäli tutkimukseen liittyy rahoittajia tai muita merkityksellisiä sidonnaisuuksia, tulee niistä ilmoittaa kaikille tutkimuksen osapuolille, sekä niiden tulee näkyä raportointaessa tutkimuksen tuloksia. Mikäli on epäily, että tutkijat ovat esteellisiä, tulee tutkijoiden pidättäytyä kaikista arviointi- ja päätöksentekotilanteista tutkimukseen liittyen. Tutkimusorganisaation tulee myös noudattaa hyvää henkilöstö- ja taloushallintoa ottaen huomioon tietosuojakysymykset. (HTK 2012, 6-7.)

Jotta opinnäytetyöstämme muodostui eettisesti kestävä, teimme sen laadukkaasti sekä pohdimme erilaisia eettisiä kysymyksiä jo etukäteen. Tuomen & Sarajärven (2018) mukaan hyvän tutkimuksen kriteerit muodostuvat laadukkaasta tutkimussuunnitelmasta, tutkimusasetelman sopivuudesta sekä hyvästä raportoinnista. Eettisyys määräytyy tutkimuksen luotettavuudesta sekä arviointi kriteereistä. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 109.)

Olimme alusta alkaen opinnäytetyötämme tehdessämme avoimia, rehellisiä sekä luotettavia jokaista työhömmme liittyvää osapuolta kohtaan. Olimme valinneet IrisHelsingin kävijät haastattelviksemme, vaikkakin opinnäytetyömme koskee peruskoulussa käytävää seksuaalikasvatusta. Päätimme, että olisi ollut eettisesti liian riskialtista mennä etsimään peruskouluista saateenkaarinuoria. Koimme sen moraaliseksi ristiriidaksi, koska olisimme saattaneet asettaa saateenkaarinuoren riskialttiiseen paikkaan oppilaiden keskuudessa, mikäli esimerkiksi hänen seksuaalinen identiteettinsä tai sukupuoli-identiteetti ei olisi muiden tiedossa tai aiheuttaisi esimerkiksi kiusaamistilanteita. IrisHelsingin toiminta taas perustuu saateenkaarevalle toiminnalle, jolloin haastattelujen toteuttaminen oli mielestämme turvallista.

Vastasimme työelämäkumppanin meille esittämiin kysymyksiin, jaoimme tietomme läpinäkyvästi heille sekä kysyimme tarvittaessa apua ohjaavalta opettajaltamme, mikäli emme tieneet jotakin tarpeellista kohtaa. Teimme suunnitelmamme huolellisesti sekä pohdimme haastattelukysymyksemme tarkkaan, jotta tutkimusasetelma säilyi eettisenä. IrisHelsingin kanssa teimme toimeksiantoluvan, mikä on allekirjoitettuna molemmilla osapuolilla. Tutkimuslupaa haimme suunnitelmamme kanssa Helsingin kaupungilta. Tallensimme tuloksemme tiedostoille, mitkä eivät ole muiden kuin opinnäytetyön tekijöiden eli meidän hallussamme sovitun määräajan. Määrääjäksi sovimme opinnäytetyön julkaisun, minkä jälkeen poistamme kaikki haastattelumateriaalit hallustamme. Haastattelut äänitettiin sekä kirjoitettiin tiedostoihin, jotka tulemme poistamaan.

Toimimme sosiaalialan etiikan mukaisesti jokaisessa opinnäytetyön vaiheessa, tiedostaen eettisen kestävyyskriteerit, kuten ihmisarvon kunnioittamisen sekä yksityisyyden suojan ja anonymiteetin säilyttämisen, esimerkiksi haastatteluvastauksissa. Arviomme mukaan aiheemme olisi voinut mahdollisesti olla kohderyhmällemme herkkä aihe, joten haastattelutilanteessa panostimme sensitiivisyyteen.

Haastattelumme toteutuivat lopulta yksilöhaastattelujen sijaan ryhmähaastatteluina. Ryhmähaastatteluihin päädyttiin, koska yksilöhaastatteluihin emme saaneet sovittua varmoja haastateltavia. Ryhmähaastattelut tuntuivat olevan haastateltaville mielekkäämpi vaihtoehto, sillä he saivat osallistua niihin kaverin kanssa. Mennessämme paikan päälle IrisHelsinkiin, vaikutti siltä, ettei kukaan nuorista ollut halukas tulemaan yksin haastatteluun. Toivomme, että ryhmähaastattelut loivat lopulta rennon, vuorovaikutuksellisen ja turvallisen tuntuksen tilan haastateltaville. Se oli meille eettisesti tärkeä tavoite. Ryhmähaastatteluissa koimme saavamme panostettua sensitiivisyyteen lopulta laadukkaammin, koska vastaajia oli useampi. Kun vastaajia oli enemmän, antoi se mielestämme helpommin luonnollisesti toimivan alustan sille, etteivät vastaajat kokeneet minkäänlaista painetta vastata jokaiseen kysymykseen. Meille oli tärkeää painottaa sitä, ettei kysymyksiin ole pakko vastata ja haastattelun sai keskeyttää missä tahansa vaiheessa. Mielestämme meidän haastattelijoina tuli olla kykeneviä reagoimaan, mikäli haastateltavat kokivat kysymykset vaikeiksi tai eivät halunneet vastata johonkin kysymykseen. Tästä syystä kaikissa kysymyksissä vastausprosentti ei ole 100 prosenttia, sillä haastateltavilla oli jokaisessa kysymyksessä täysi päätäntävalta, haluavatko he vastata kysymykseen vai eivät.

IrisHelsingin toiminta perustuu anonyymiin toimintaan ja halusimme säilyttää sen myös opin-
näytetyössämme. Näin ollen emme keränneet henkilötietoja haastateltavilta, emme edes taustatietoja, esimerkiksi missä koulussa haastateltava on käynyt. Ainut kysymämme taustatekijä oli haastateltavien ikä, koska olimme rajanneet haastateltavien iäksi 18-25-vuotta. Kuitenkaan opinnäytetyöstämme ei selviä yhdenkään haastateltavan ikä. Tekemillämme tavoilla olemme kunnioittaneet IrisHelsingin anonymiteettiin perustuvaa toimintaa täysin. Keräsimme osallistujilta suullisen suostumuksen haastatteluun ennen haastatteluita, joten emme tarvinneet henkilötietoja sitäkään varten. Mikäli haastatteluihimme olisi osallistunut alaikäisiä, olisimme tarvinneet Helsingin kaupungin linjaamalla tavalla huoltajien luvan heidän osallistumisestaan haastatteluihin. Tätä emme halunneet tehdä, koska se olisi vaurioittanut IrisHelsingin sekä meidän lupaamaamme anonymiteettiä. Näin ollen haastateltavissa ei ollut alaikäisiä.

Ennen haastatteluajankohtaa loimme kirjallisen tiedotteen haastattelun luonteesta. Tiedotteesta ilmeni osallistumisen vapaaehtoisuus sekä mahdollisuus keskeyttää haastatteluun sekä opinnäytetyöhömmme osallistuminen missä tahansa vaiheessa. Tiedotteesta tiedotimme myös opinnäytetyön tarkoituksesta, tavoitteesta sekä nimestä, anonymiteetistä ja millaiseen tarkoitukseen haastatteluja käytetään. Annoimme myös haastattelurunkomme etukäteen IrisHelsingille. Tiedote oli tarkoitus välittää IrisHelsingin yhteyshenkilön kautta haastateltaville ennen haastattelujen ajankohtaa. Koska haastateltavista ei saatu varmuutta ennen haastatteluajankohtaa, ei haastateltavamme olleet tutustuneet tiedotteeseen etukäteen vaan saivat siihen mahdollisuuden haastattelupäivänä. Kaikki tiedotteessamme lukevat asiat kerroimme haastattelutilanteen alussa suullisesti, jotta varmistuimme, että jokainen haastateltava on saanut tiedon edellä mainituista kohdista.

Olemme merkinneet kaikki käyttämämme lähdeviitteet asianmukaisesti opinnäytetyöhömmme. Teimme opinnäytetyönsuunnitelman tarkasti sekä vastuullisesti, pitäen läpinäkyvyyden ja luotettavuuden työelämäkumppanimme kanssa opinnäytetyömme etenemisestä. Teimme toimeksiantosopimuksen opinnäytetyöhömmme liittyvien osapuolten kanssa, mitä on säilytetty tietoturvallisesti. Olemme vaalineet samanlaista vastuuta ja tarkkuutta myös opinnäytetyöraporttia tehdessämme. Valmis opinnäytetyö tallennetaan Theseus-tietokantaan.

6.5 Opinnäytetyön luotettavuus

Tuomi & Sarajärvi (2018) kuvailee laadullisen tutkimuksen ympäristöstä löytyvän monia erilaisia käsityksiä pohtiessa tutkimuksen luotettavuutta. Laadullisessa tutkimuksessa voi siis luotettavuustarkastelun näkökulmat olla toisistaan hyvinkin poikkeavia. Totuus sekä objektiivisuus ovat keskeisiä kysymyksiä laadullisen tutkimuksen luotettavuutta tarkasteltaessa. Tietoteoreettisesti tarkasteltuna totuusteorioita on neljä. Näistä yksi on totuuden korrespondenssiteoria, minkä mukaan väite voi olla totta ainoastaan sen vastatessa todellisuutta. Toinen teoria on koherenssiteoria, minkä mukaan väite voi olla totta, mikäli se on yhdenvertainen tai johdonmukainen jo aiemmin todeksi todettujen väitteiden kanssa. Kolmas teoria on pragmaattinen totuusteoria, mikä on tiedon käytännöllisiä seurauksia, niin, että uskomus voi olla todellinen, jos se on toimiva sekä hyödyllinen. Neljäs teoria on konsensuskeen perustuva, minkä painotus on ihmisten luomassa yhteisymmärryksessä totuuden kanssa. Esimerkiksi niin, että ihmiset yhdessä päättävät jonkin rikoksen olevan tuomittavaa. Objektiivisuus taas on liitännäinen korrespondenssiteoriaan, eli tieto on totta, kun se vastaa havaintojamme maailmasta. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 118-119.)

Perustuen konsensuskeen sekä pragmaattiseen totuusteoriaan, laadullinen tutkimus on totta. Teorianmuodostuksen kannalta, se tarvitsee mukaansa myös koherenssiteorian. Objektiivisuutta tarkasteltaessa on syytä erotella havaintojen luotettavuus sekä puolueettomuus. Esimerkiksi niin, että kykeneekö tutkija käsittelemään vastauksia vastaajan vastauksen perusteella vai jonkinlaisen oman viitekehyksen läpi, mikä mahdollisesti voi vaikuttaa lopputulokseen. Tuomen & Sarajärven (2018) mukaan periaatteessa laadullista tutkimusta tehdessä aina myönnetään, että edellä mainittu on läsnä, koska tutkija luo sekä tulkitsee tutkimusta. Luotettavuutta lisätessä on syytä pohtia, millainen tutkijan puolueettomuusnäkökulma on. Laadullista tutkimusta arvioitaessa on mahdotonta antaa yksiselitteisiä vastauksia, miten luotettavuutta arvioidaan. Tämä näkyy jo esimerkiksi eri lähteistä, miten eri tavalla eri henkilöt painottavat omissa tulkinnoissaan eri aspekteja. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 121-122.)

Luotettavuutta arvioitaessa, voidaan kuitenkin käyttää tiettyjä kysymyksiä sekä sanoja apuna, jotta kokonaisuutena tutkimus on luotettava. Näitä ovat: tutkimuksen kohde sekä tarkoitus, oma sitoumus tutkijana, aineiston keruu, tutkimuksen tiedonantajat, tutkijan sekä tiedonantajan eli haastateltavan välinen suhde, tutkimuksen kesto, aineiston analyysi, tutkimuksen

luotettavuus sekä tutkimuksen raportointi. Tutkimuksen kohdetta ja tarkoitusta pohtiessa tulee miettiä, mitä on tutkimassa sekä miksi. Oma sitoumus tutkimuksessa asettaa kysymyksen, mikä tästä tutkimuksesta tekee tutkijalle tärkeän. Aineiston keruu lisää luotettavuutta, kun pohditaan, miten aineisto kerätään, mitä ongelmia tai merkityksellisiä asioita se voi aiheuttaa. Tutkimuksen tiedonantajien eli haastateltavien kohdalla tulee tarkastella millä perusteella heidät on valittu, sekä miten. Tutkijan ja haastateltavan suhdetta on myös hyvä arvioida, esimerkiksi niin, oliko haastateltavilla etukäteistietoa kysymyksistä tai saivatko he tulokset ennen julkaisuvaihetta. Aikataulun suunnitelmallisuus vaikuttaa myös tutkimuksen luotettavuuteen. Aineiston analysoinnissa tulee pohtia, miten analysointi tapahtuu sekä miten tuloksiin on päädytty. Mitä korkeatasoisempi tutkimus on eettisesti, on se myös sitä luotettavampi. Raportointia tehdessä, on pohdittava, miten aineisto on koottu sekä analysoitu. Laadua lisää yksityiskohtaisuus sekä riittävä tiedon jakaminen tutkimuksen kaikille osapuolille. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 121-122.)

Opinnäytetyöllemme olimme varanneet jo sitä aloittaessamme riittävästi aikaa, jotta saimme tehtyä sen laadukkaasti ja näin ollen myös luotettavasti. Tutkimustulostemme analyysi on täysin totuuteen sekä haastateltavien vastauksiin perustuvaa, mitä tukemassa oli tekemämme analyysitaulukko. Pohdintaosiossa olemme antaneet tilaa omille ajatuksillemme. Noudatimme vahvaa tutkimusetiikkaa, mikä näkyy jokaisessa vaiheessa opinnäytetyötämme tehdessämme.

Meille oli hyvin selvää, miksi teimme opinnäytetyömme. Aiheemme ollessa molemmille tärkeä yhteiskunnallinen aihe, halusimme tutkia sitä saaden luotettavaa tietoa tutkimuskysymyksiimme. Keräsimme aineiston teemahaastatteluina. Alun perin tarkoituksemme oli pitää yksilöhaastattelut, mutta emme saaneet yksilöhaastatteluihin varmuutta haastateltavien osallistumisesta. Tästä syystä valitsimme toteutustavaksi ryhmähaastattelut, jotta haastattelut toteutuisivat haastateltavien etu edellä.

Olimme etukäteen myös pohtineet haastattelujen mahdollisia ongelmakohtia. Niitä olivat aiheen sensitiivisyys sekä haastateltavien ikä suhteessa tutkimuskysymykseen. Haastateltavilta vaadittu täysi-ikäisyys vaikuttaa siihen, ettei opinnäytetyössämme olevat tulokset ole reaaliaikaisia. Vaikka emme haastatelleet nyt yläkoulussa olevia saaden reaalitytöitä, koimme haastattelujen ikähaarukan 18-25-vuotta, antaneen meille luotettavaa näyttöä tutkimuskysymyksiimme. Koimme luotettavaksi, että haastateltava on kerennyt jo varttumaan tutkimuskysymyksiin liittyvistä tapahtumista sekä näin ollen mahdollisesti pystyi luotettavammin myös reflektoimaan haastattelukysymyksiä suhteessa omaan elämäänsä.

Annoimme IrisHelsingille haastattelukysymykset tarkasteltaviksi etukäteen, jo ennen haastattelua. Olisimme toivoneet, että haastateltavat olisivat saaneet tutustua niihin jo ennen haastatteluiden ajankohtaa. Näin ei kuitenkaan tapahtunut, koska emme saaneet varmoja

haastateltavia ennen haastattelujen ajankohtaa. Näin ollen, haastateltavat saivat haastattelukysymykset vasta haastattelutilanteessa.

7 Tulokset

Tämä luku käsittää opinnäytetyömme tulokset. Jäsensimme ensimmäisen tutkimuskysymyksen tulokset teemoittain omaan osioonsa. Toinen tutkimuskysymyksemme käsittelee haastatteluaineistosta saatavia kehitysideoita sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuuden huomioimiseen seksuaalikasvatuksessa. Myös toisen tutkimuskysymyksen osalta tulokset on järjestetty samanlailla teemoihin, kuin ensimmäisen tutkimuskysymyksen osalta, sillä jokainen teemamme sisälsi myös kehitysideoiden käsittelemisen.

7.1 Taustatiedot

Ensimmäinen tutkimuskysymyksemme keskittyi haastateltavien kokemuksiin sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuuden huomioimisesta. Haastattelumme alkoi johdattelevalla pääkysymyksellä siitä, millaisia muistikuvia peruskoulun seksuaalikasvatus haastateltavissa herättää. Tämän jälkeen etenimme haastattelussa tarkemmin eriteltyihin syventäviin teemoihin. Teemat olivat; sukupuolen moninaisuus, seksuaalinen suuntautuminen, tasa-arvo sekä seksuaalioikeudet ja seksi. Näiden lisäksi oli muuta-osio, mikä käsitteli jaettua tietoa ja jatko-ohjausta sekä mitä muita kysymyksiä haastateltavat olisivat mahdollisesti kaivanneet haastatteluihimme.

Toinen tutkimuskysymyksemme käsitteli haastateltavien tarpeita sekä toiveita sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuuden huomioimisesta peruskoulussa järjestettävään seksuaalikasvatukseen. Teemat olivat samat kuin ensimmäisessä tutkimuskysymyksessä. Kehitysideoiden pohdinta herätti haastateltavissa paljon ajatuksia, ehdotuksia ja toivomuksia. Haastateltavat antoivat kehitysideoita kaikkiin seksuaalikasvatuksen osa-alueisiin.

7.2 Kokemukset seksuaalisuuden ja sukupuolen moninaisuuden huomioimisesta peruskoulussa annetussa seksuaalikasvatuksessa

Haastatteluaineiston perusteella suurin osa haastateltavista koki päällimmäisinä muistikuvinaan seksuaalikasvatusta kokonaisuudessaan pohtiessaan, että sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuuden huomioiminen peruskoulun seksuaalikasvatuksessa oli vähäistä. Sateenkaariasioista ei muistettu puhuttaneen ollenkaan tai niistä muistettiin puhuttaneen hyvin vähän. Haastatteluaineiston perusteella enemmistön kokemus oli, että määrällisesti oppimateriaalissa tai tunneilla ilmaiset sateenkaarivähemmistöistä olivat muutaman tehtävän tai yhden aukeaman verran mainintoja asiasta.

”Ei siellä ihan hirveänä sateenkaariasiaa ollut, se oli sillein cis-hetero suunnattua.”

”Meidän seksuaalikasvatuksen tunneilla käsiteltiin lähinnä raskauden ja sukupuolitautilien ehkäisyä. Saattoi siellä ohimennen olla esim. kirjassa joku homoja on olemassa maininta, mutta sukupuolivähemmistöt, ei oikeastaan millään tavalla tullut missään kohtaa esiin.”

Haastatteluaineiston perusteella kuitenkin pieni osa oli kokenut, että seksuaalisuuden moninaisuutta ja sukupuolen moninaisuutta oli käsitelty avoimessa ja positiivisessa ilmapiirissä monipuolisesti. Suhtautumista ei koettu huonoksi ja esimerkiksi homoista ja transsukupuolisista oli aineiston mukaan puhuttu.

”Seiskalla oli todella, silleen tosi paljon otettiin seksuaali- ja sukupuolivähemmistöt huomioon. Se oli tosi, ylipäättään oli tosi sellainen avoin ilmapiiri, että tosi positiiviset mielikuvat jäi siitä.”

Sukupuolen moninaisuuden käsitteleminen oli haastateltavista enemmistön mukaan lähes olematonta. He kuvailivat, kuinka sitä käsiteltiin joko hyvin vähän tai ei ollenkaan. Joko sukupuolen moninaisuuteen ei ollut koskettu opetuksessa lainkaan tai siitä oli mainittu esimerkiksi, että jotkut miehet haluavat olla naisia.

”Musta tuntuu että meillä ei ollut sanallakaan”

Pienempi osa haastateltavista koki muista poiketen, että sukupuolen moninaisuutta oli käsitelty paljon, avoimesti sekä positiivisessa ilmapiirissä.

”Johonkin kokeeseenkin piti osata niinku esimerkiksi mitä tarkoittaa cissukupuolinen ja joku muunsukupuolinen ja tällaista, että ne oli ihan silleen, käytettiin tosi paljon näitä niinkun tai silleen. Niin, että oikeasti silleen kerrottiin vaikka intersukupuolisuudestakin ja kaikkee.”

Seksuaalisuuden moninaisuus oli saanut huomiota seksuaalikasvatuksen tunneilla haastateltavien mukaan. Vähemmistö haastateltavista koki, että seksuaalisuuden moninaisuudesta puhuttiin paljonkin, sekä siihen liittyviä oppimateriaaleja, kuten elokuvia katseltiin. Osalla haastateltavista oli kouluissa ollut nuorille ohjausta puheeksi ottamiseen esimerkiksi opettajalle tai psykiatrille, mikäli seksuaalinen suuntautuminen mietityttää.

”Joo, meillä oli myös silleen samoin kuin noita sukupuolen moninaisuutta niin seksuaalisuus niinku se eri seksuaalisia suuntautumisii myös niinku niissä puhuttiin paljon. Ja just niin kun silleen hyväksyvästi.”

Haastatteluaineiston mukaan osa haastateltavista koki, että seksuaalivähemmistöistä puhuttiin enimmäkseen homojen suhteen. He eivät muistaneet, että muita seksuaalivähemmistöjä olisi käsitelty. Aineistosta selviää myös, että erään haastateltavan mukaan seksuaaliseen suuntautumiseen liittyviä termejä käytettiin luokassa vain kiusaamis- ja pilantekemis tarkoituksessa oppilaiden keskuudessa.

”Se taisi olla aika rajattua, että on homoja ja heteroita, mutta ei ehkä puhuttu juurikaan panseksuaaleista tai aseksuaaleista.”

”Sellasia muistikuvia, että useammassakin otteessa oli puhetta seksuaalivähemmistöistä. Keskusteltiin ryhmissä ja opettajan kanssa tunnilla, että homoja on olemassa. En muista mainittiinko mistään muusta seksuaalivähemmistöistä, mutta vähintään sellainen maininta.”

Seksuaalioikeuksien käsitteleminen ei herättänyt haastateltavissa muistikuvia. Heistä lähes kaikki olivat sitä mieltä, ettei seksuaalioikeuksista puhuttu ja vain pieni osa haastateltavista muisteli, että seksuaalioikeuksista olisi mainittu minimaalisesti.

”Meillä ei mitenkään. Mä voisin kuvitella, että vaikka sitten, kun toi avioliittolaki tuli voimaan niin varmaan sen jälkeen on peruskoulussa puhuttu enemmän.”

Kysyttäessä seksin käsittelemistä sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuuden osalta peruskoulun seksuaalikasvatuksessa, haastateltavien vastaukset olivat melko yhteneväiset.

”Ei kyl se oli aika silleen heteroa jotenkin.”

”Ei käsitelty.”

Haastateltavista suurin osa koki, että seksiä ei käsitelty. Aineiston perusteella kuitenkin ehkäisyä oli käsitelty laajemmalla, kuin heteronäkökulmalla, esimerkiksi seksitautien suhteen. Myös mainintaa samaa sukupuolta edustavien ihmisten välisestä seksistä oli ollut aineiston mukaan.

”Ja sitten siinä oli yksi, että jos on kaksi lesboa niin nekin voi saada tauteja, tälleen.”

”No ehkä silleen, että noista jostain ehkäisyjutuista puhuttiin aika silleen. Ei ehkä suoraan heteronäkökulmasta, vaan silleen. Sentään aika yleisesti silleen kondomi estää niin kun näitä tauteja yms. Ja sitten joku suuseksi suoja tälleen että se oli ehkä silleen enemmän. Niin kun yleisestä näkökulmasta.”

Koulun tarjoamasta ohjauksesta sekä neuvonnasta kysyttäessä, käy haastatteluaineistosta ilmi, että koulun tarjoama ohjaus sekä neuvonta oli vähäistä. Aineiston mukaan neuvonta oli joko julisteita ja yhteystietoja seinällä tai ei minkäänlaista. Vasta IrisHelsingissä oli aineiston mukaan löydetty erilaista tietoutta, esimerkiksi trans-sukupuolisten välisestä seksistä. Internetin merkitys korostui myös haastatteluaineistosta. Internetin laaja saatavuus vaatii kuitenkin haastatteluaineiston perusteella lähdekriittisyyttä ja kykenevää suodattaa kaikkea tietoa.

”Internet ja some on opettanut meidän sukupolven, hyvässä ja pahassa.”

7.3 Kehitysideat sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuuden huomioimiseen peruskoulun seksuaalikasvatuksessa

Sukupuolen moninaisuuden käsittelyyn peruskoulun seksuaalikasvatuksessa haastateltavat toivoivat ylipäänsä enemmän näkyvyyttä.

”Mä toivoisin, että koulussa ois vaikka siinä kirjassa sen yhden lauseen tai yhden kappaleen sijaan vaikka edes se yksi sivu tai puolikas sivu siitä, että trans- ja muunsukupuolisia on olemassa.”

Oppikirjoihin toivottiin haastatteluaineiston perusteella enemmän tietoutta sukupuolivähemmistöistä. Myös muunlaista oppimateriaalia, kuten lyhytelokuvia toivottiin aineiston mukaan. Myös ajatus sukupuolivähemmistön edustajien kutsumisesta puhumaan koululle nousi esiin aineistosta.

”Koulut kutsuisi vaikka sitten sukupuolivähemmistöjen edustajia puhumaan kokemuksistaan.”

Haastatteluaineistosta käy ilmi, että binääristä jakoa tyttöjen ja poikien ryhmiin seksuaalikasvatuksessa kyseenalaistettiin. Aineiston mukaan kaikkien pitäisi oppia samat asiat esimerkiksi murrosiästä huolimatta sukupuolesta.

”Mun mielestä kaikkien pitäisi oppia samat, tai miksi poikien pitäisi oppia vaan poikien murrosiästä, mä en ymmärrä.”

Seksuaalisuuden moninaisuus haastatteluaineistossa sai kehitysideoita myös oppikirjojen materiaalin suhteen. Oppimateriaalit kaipaisivat aineiston mukaan enemmän sisältöä, videoita ja näkyvämpiä esimerkkejä sekä oppitunnit seksuaalivähemmistöjen edustajia puhumaan. Haastatteluaineiston perusteella laadukkaampi sisältö oppimateriaaleissa, esimerkiksi näkyvämmät esimerkit, olisivat auttaneet pohtimaan omaa seksuaali-identiteettiä jo peruskouluikäisenä.

”Yleisesti, että sateenkaari asiat ei ois erillinen oppitunti, ne ei ois erillinen aukeama tai mikään muu, mitä musta tuntuu, että niitä käsiteltiin vähän sillä tavalla. Että, ne jotenkin sisäänrakennettais ihan kaikkeen.”

Haastatteluaineistosta selviää, että haastateltavat yhtenäisesti toivoivat, että oppitunneilla käytäisiin läpi seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen oikeuksia, jotta se ehkäisisi ennakkoluuloja. Myös ymmärryksen ja tietouden lisäämisen tarve nousi aineistosta kehitysideaksi.

”Toivoisin, että koulussa ylipäätään käsiteltäis sitä, että homot ei ole, tai sä et ole aina saanut mennä naimisiin jonkun kanssa, joka on paperilla samaa sukupuolta kuin sinä. Ja sit kanssa siitä, kuinka vaikeaksi yhteiskunta välillä tekee asiat transsukupuolisille kuten se, että ainoa asia minkä sä voit tehdä suhteellisen helposti, on hakea nimenmuutosta ja loput on lääkärin takana.”

”Pitäisi olla enemmän tunteja joissa, just puhutaan. Ei pelkästään niinku LGBT vähemmistöjen oikeudesta, sama pätee nyt kaikki muihinkin vähemmistöihin. Sitten kanssa ihan vois sillee, että, sukupuolivähemmistöistä, että mitä on mahdollista vaikka hoitojen kannalta siis semmoista niinku semmoinen yleiskatsaus vaikkapa. Ja sitten, että kenelle voi puhua, jos se on semmoinen joka mietityttää, niin miten sitten voisi hakea apua siihen. Sitten, mun mielestä voisi vaan näyttää vaikka jotakin ihan leffoja tai pätkiä leffoista tai TV sarjoista tai musiikkivideoita.”

”Opettaa ihmisille vaan, että tässä on kyse ihmisen oikeuksista.”

Seksiin liittyvät riskit sekä niiden käsitteleminen seksuaalisuuden moninaisuuden osalta oli myös yksi haastatteluaineistosta nouseva kehitysehdotus. Aineiston perusteella osa haastateltavista toivoi, että seksin moninaisuutta, esimerkiksi sitä kuinka erityyppisessä seksissä on erilaiset riskit, käytäisiin opetuksessa läpi. Myös ihmissuhteenäkökulma nousi haastatteluaineistossa kehitysehdotukseksi, niin, että siitä käsiteltäisiin, miten esimerkiksi käyttäytyä missäkin tilanteessa.

”Selkeämmin kerrotais, että seksissä on aina riskit, mutta että erityyppisessä seksissä on eri riskit.”

Jaettu tieto ja jatko-ohjaus ei herättänyt suurimmassa osassa haastateltavista kehitysehdotuksia. Ainut pinnalle noussut asia oli, miten kouluissa voisi selkeämmin kertoa IrisHelsingin kaltaisista paikoista. Muutoin haastateltavat olivat yhtä mieltä siitä, että ovat itse osanneet etsiä ja löytää tarvittavaa tietoa myöhemmässä elämässään.

Ihmissuhteiden moninaisuuden huomioiminen nousi yhdeksi vahvaksi kehitysideaksi haastatteluaineistosta. Aineiston mukaan olisi tarpeen käydä seksuaalikasvatuksen opetuksessa läpi millaisia erilaisia ihmissuhteita voi olla, kuten, että on muitakin tapoja seurustella kuin vain kahden ihmisen kesken. Myös aseksuaalisuus ja aromanttisuus nousivat ihmissuhteiden moninaisuudesta vastauksiin.

”Ja sitten aromanttisuus. Opettaa siitä, että seksiäkin voi olla kasuaalia seksiä ja sitten semmoista niinku parisuhteeseen kuuluvaa rakkaudellista seksiä. ja, että kumpikin on ihan fine. Mutta, että sitten se, että jos harrastaa seksiä puoli tuntemattomien kanssa, niin sitten siinäkin on omat riskit, että siihen opettaa.”

8 Johtopäätökset

Seuraava luku käsittelee johtopäätökset haastatteluaineiston perusteella saaduista tuloksista. Opinnäytetyömme tarkoituksena oli laadullisen tutkimuksen menetelmiä hyödyntäen selvittää haastateltavien sateenkaarinuorten kokemuksia sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuuden huomioimisesta peruskoulun seksuaalikasvatuksessa. Tavoitteenamme oli kerättyjen kokemusten lisäksi selvittää haastateltavien näkemyksiä mahdollisista kehityskohteista peruskoulun seksuaalikasvatukseen.

8.1 Johtopäätökset haastateltavien kokemuksista seksuaalikasvatuksesta

Haasteltavista enemmistö koki vastausten perusteella, ettei seksuaalikasvatuksessa huomioitu yleisesti sateenkaariasioita joko lainkaan, tai huomioitiin hyvin vähän. Osa haastateltavista kuvasi kuitenkin kontekstin olevan cis-hetero suunnattua. Vähemmistö ilmaisi aineiston perusteella, että sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuutta käsiteltiin paljoltikin tai ainakin jonkin verran.

Haastateltavien vastausten perusteella voimme todeta, että yli puolet heistä kokivat muistellessa peruskoulun seksuaalikasvatusta, ettei sateenkaariasioita käsitelty opetuksessa lähes lainkaan tai niitä käsiteltiin vain ohimenevänä mainintana. Tämä on ristiriidassa sen kanssa, miten Väestöliitto seksuaalikasvatusta kuvaa. Väestöliiton (2022) mukaan seksuaalikasvatuksen saaminen on kaikkien ihmisten seksuaalioikeus. Tutkittuun tietoon perustuvan seksuaalikasvatuksen saaminen on todella tärkeää, etteivät lapset ja nuoret saa seksuaalisuuteen liittyviä uskomuksia ja malleja muualta. (Väestöliitto 2022.) Haastateltavien vastausten perusteella tähän Väestöliiton kuvaamaan oman seksuaalisuuden arvokkaana kokemiseen, sekä seksuaalisuuksien ja sukupuolien pohtimiseen ei suurin osa ole saanut mahdollisuutta seksuaalikasvatuksen tunneilla.

Haastateltavien vastauksista voi todeta, että enemmistö koki sukupuolen moninaisuuden jäävän lähes huomiotta peruskoulun seksuaalikasvatuksessa. Joko sitä käsiteltiin vähän tai ei lainkaan. Vain yksi haastateltava koki, että sukupuolen moninaisuutta käsiteltiin laaja-alaisesti, niin termistön kuin käsitteiden osalta positiivisessa ilmapiirissä. Uskomme, että niin sukupuoleen kuin muihinkin seksuaalikasvatuksen teemoihin liittyen, mitä enemmän nuoret saavat tietoa, sitä enemmän he saavat mahdollisuuksia pohtia omaa sukupuoli- identiteettiään ja seksuaalista identiteettiään. Samoilla linjoilla on Hivpoint (2022), jonka listauksessa niistä asioista, mitä nuorten kanssa seksuaalikasvatuksessa tulisi käsitellä, mainitaan myös sukupuoli-identiteetti.

Haastateltavien vastausten perusteella käy ilmi, että seksuaalisuuden moninaisuutta käytäisiin sukupuolen moninaisuutta enemmän läpi peruskoulun seksuaalikasvatuksen oppitunneilla. Vastausten perusteella on selvää, että enemmistö haastateltavista koki, ettei muista kuin homoseksuaalisuudesta puhuttaneen, ja siitä joko vain mainintana tai useammassa otteessa mainintana. Mielestämme on surullista, ettei muista seksuaalisista suuntautumisista kuin homoseksuaalisuudesta oltu puhuttu oppitunneilla. Homoseksuaalisuudestakin oli puhuttu vain mainintana. Seksuaalisia suuntautumisia on laajalti ja olisi todella tärkeää lisätä tietoutta niiden ympärillä. Vähemmistöön jäävällä osalla haastateltavista oli selkeästi muita positiivisempia kokemuksia seksuaalisen suuntautumisen moninaisuuden huomioimisesta seksuaalikasvatuksessa. Heille oli jäänyt positiiviset kokemukset aiheesta ja molempien kouluissa oli käyty aihealuetta laajastikin läpi, ilmapiirin ollen hyväksyvä. Olisi mielenkiintoista selvittää, mitkä tekijät ovat vaikuttaneet näin isoon hajontaan kokemuksissa. Onko kyse esimerkiksi opettajasta, koulusta tai alueesta, missä opetus järjestetään?

On kuitenkin huomattavaa, että vain yksi haastateltavista kertoi seksuaalivähemmistösanastoa käytettäneen pilkkaavana koulussa. Johtuiko tämä siitä, että puhuttiin seksuaalikasvatustunneista, eikä yleisesti koulun ilmapiiristä esimerkiksi välitunneilla vai siitä, että muut haastateltavat eivät olleet kokeneet kiusaamista tai pilkkaamista? Koska opinnäytetyö ei perustunut kiusaamiskokemuksiin, jäi tämä asia selvittämättä tehdyn haastattelun perusteella. Vertailuna vuoden 2021 kouluterveyskyselyn perusteella sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöt kokivat enemmän kiusatuksi tulemista, kuin cis- ja heteronuoret (THL 2021). Myös Nuorisotutkimusseuran tutkimuksen mukaan sateenkaarinuorten kokemat kiusaamiskokemukset, kuten syrjintä tai pelko kiusatuksi tulemisesta on suurempaa kuin cis-sukupuolisilla ja heteronuorilla (Alanko ym. 2015, 6-8). On toki huomioitava, että haastateltavamme eivät ole olleet vuonna 2021 vastaamassa 8-9 luokkalaisten kouluterveyskyselyyn. Kuitenkin jää mietityttämään, millaisia olisivat olleet haastateltavien vastaukset, jos olisimme kysyneet suoraan kiusaamiskokemuksista? Haastattelumme kysymyksissä kun ei kysytty millään tavalla kiusaamisesta mitään, koska kysymyksemme keskittyivät suoraan seksuaalikasvatukseen.

Läpi haastatteluiden kävi ilmi haastateltavien kokemuksen olevan, että erilaisista asioista on seksuaalikasvatuksessa kerrottu, mutta ei haastateltavien mielestä tarpeeksi. Voimme siis todeta, että seksuaalikasvatuksessa annettuja tietoa olisi hyvä syventää niin seksuaalivähemmistöistä kuin seksistä. Seksiin liittyen meillä olikin oma osiomme haastattelussa, mistä johtopäätökset tulee omanaan myöhemmin tekstissämme.

Haastatteluaineiston perusteella seksuaalioikeudet olivat jääneet kokonaan käsittelemättä tai niitä oli käsitelty hyvin vähän seksuaalikasvatuksessa. Hivpoint (2022) muistuttaa monipuolisen seksuaalikasvatuksen olevan jokaisen nuoren oikeus. Seksuaalikasvatuksen pitää Hivpointin (2022) mukaan tähdätä muun muassa siihen, että nuori oppii seksuaaliterveyteen liittyviä turvataitoja. Kuten aiemmin kävi ilmi, saa Väestöliiton (2022) mukaan nuori tietonsa muualta, jos ei niitä seksuaalikasvatuksesta saa. Tästä voimme päätellä, että myös seksuaalioikeuksia olisi tärkeä käsitellä peruskoulun seksuaalikasvatuksessa, jotta nuoret oppivat tärkeitä, heidän seksuaaliterveyttään turvaavia ja tukevia taitoja. Tämä teema, seksuaalioikeudet, nosti kuitenkin haastateltavissa paljon kehitysideoita mieleen, mikä käy ilmi seuraavassa luvussa.

Haastatteluaineistosta selviää, ettei sukupuolen- ja seksuaalisuuden moninaisuutta käsitelty seksin suhteen joko ollenkaan tai sitä käsiteltiin hyvin vähän. Kuitenkin ehkäisyasioita oli osan haastateltavista opetuksessa käsitelty muustakin kuin cis-heteronäkökulmasta. Koska opinnäytetyömme sekä haastattelukysymyksemme keskittyvät sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuuteen, jäi meiltä selvittämättä, käsiteltiinkö seksiä mistään näkökulmasta muuten kuin raskauden ehkäisyn tai seksitautien suhteen. Se olisikin mielenkiintoinen vertailu, onko seksiä ylipäänsä käsitelty muista lähtökohdista, esimerkiksi nautinnosta, suostumuksesta, itsetyydytyksestä tai vaikka siitä, millaista erilaista seksiä voi harrastaa.

Katsomalla opetushallituksen sivuilta löytyvää yhteenvetoa oppimateriaalista, nousee siellä monessakin kohtaa suoraan nimen perusteella otsikoissa ”seksi” esiin. Esimerkiksi kahdeksan tunnin aihepiirinä on seksuaalinen käyttäytyminen, raskaus sekä ehkäisy. Myös sukupuolitautilien sekä kondomin käsittely löytyy oppimateriaaleista. Yhdynnälle on myös oma oppimateriaalinsa, missä sitä pohditaan heteronäkökulmasta, mutta mainitaan myös, että sitä voi pohtia muustakin kuin heteronäkökulmasta. Myös muu kuin yhdyntäpainotteinen seksi on huomioitu opetussuunnitelmassa omana aiheenaan. (OPH 2022.) Tämä ei kuitenkaan vielä kerro meille valitettavasti sitä, käsitelläänkö näitä asioita sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuuden näkökulmasta. Ainakin yhdysvaltalaisessa artikkelissa on todettu seksuaalivähemmistojen jäävän usein opetuksen ulkopuolelle seksuaalikasvatuksessa jopa niin, etteivät he opi terveeseen seksuaalikäyttäytymiseen, mikä jopa saattaa lisätä heidän riskiä sairastua HIV:iin (Bishop, Mallory, Gessner, Frost & Russel 2020). Suomessa on oltu samoilla linjoilla, sillä Lehtonen (2015, 111-113) kritisoi seksuaalikasvatusmateriaalin heteronormatiivisuutta ja sen yhdyntää korostavuutta. Lehtosen (2015, 111-113) mukaan nuoret, jotka ovat suhteessa samaa sukupuolta olevan kanssa jäävät paitsi tarvitsemistaan tiedoista eri seksitekniikoihin, ja niihin

sisältyviin riskeihin liittyen. Jos heteronormatiivisuutta vähennettäisi seksuaalikasvatuksessa, ehkäistäisi samalla esimerkiksi koulukiusaamista, Lehtonen (2015, 111-113) muistuttaa. Lehtosen sekä haastateltaviemme vastausten perusteella Suomessa on siis vielä tehtävää moninaisuuden huomioimisessa seksuaalikasvatuksessa.

Aineiston perusteella jaetun tiedon sekä jatko-ohjauksen saatavuus oli ollut suurimmalle osalle olematonta. Vain yksi kertoi, että heillä oli näkynyt koulussa yhteystietoja sekä julisteita. Ohjausta oli myös ollut seksuaalisen suuntautumiseen liittyvissä pohdintoissa, missä kehoitettiin juttelemaan esimerkiksi opettajalle tarvittaessa. Vaikka seinällä olisi julisteita, ei se mielestämme vielä ole ohjausta oppilaille. Pitäisihän sukupuolen- ja seksuaalisuuden moninaisuuden liittyvä jatko-ohjaus tiedonsaannin suhteen kuulua opetukseen, ilman, että nuoret joutuvat itse kysymään tai selvittämään, mistä saavat ohjausta. Mielestämme tämä olisi opetuksen vastuulla, laadukkaasti ja vastuullisesti ohjata nuoria löytämään tarvitsemansa jatko-ohjaus paikat tai yhteystiedot. Eräs haastateltavista totesi, että internet on opettanut heidän sukupolvensa, hyvässä ja pahassa. Tämä herättääkin kysymyksen, millainen vastuu nuorella on ymmärtää ja suodattaa internetistä löytyvää tietoa, jos sitä ei kukaan aikuinen ole opastamassa? Tätä on pohtinut myös Lehtonen (2015), sillä seksuaalikasvatuksessa olevien aukkujen vuoksi nuoret hakeutuvat etsimään tietoa internetistä, mutta heillä ei välttämättä ole tarpeeksi vahvaa kriittisyyttä kaikkea löytämäänsä tietoa kohtaan (Lehtonen 2015, 104-105).

Työelämäkumppanimme IrisHelsinki on omalta osaltaan paikkaamassa sitä aukkoa, mikä on sateenkaarinuorille peruskoulun seksuaalikasvatuksesta jäänyt. Eräs haastateltavista oli todella tyytyväinen työelämäkumppaninne IrisHelsingin palveluihin. Hän kertoi sen olevan ensimmäinen paikka, missä oli ymmärtänyt IrisHelsingissä olevista esitteistä, ettei transsukupuolisten välistä seksiä ollut käsitelty mitenkään seksuaalikasvatuksessa koulussa. IrisHelsinki myös voi opinnäytetyömme perusteella halutessaan kohdentaa toimintaansa entisestään tarjoamaan sateenkaarinuorille heidän kaipaamaansa tietoa ja ohjausta. IrisHelsingin, kuten koko Helsingin kaupungin nuorisotyön yksi tavoitteista onkin nuoren identiteetin rakentumisen tukeminen (Nups 2020, 11). Tähän sisältyy mielestämme olennaisesti myös nuoren seksuaali-identiteetin rakentumisen tukeminen.

Käydessä haastateltavien vastauksia läpi on osassa kohtaa haastateltavien kokemuksissa suurta hajontaa. Herää väistämättä ajatus, että koulujen opetuksen sisällössä ainakin haastateltavien kohdalla on ollut valtavia eroja tiedon saannissa, ilmapiirissä ja aiheiden käsittelyssä. Tästä tuleekin seuraava kysymys mieleen, millaista hajontaa olisi esimerkiksi eri Suomen alueiden välillä ja onko joillakin alueilla seksuaalikasvatus laadukkaampaa kuin toisilla? Mikäli näin on, olisi mielenkiintoista tutkia syytä sille.

Kuten aiemmin opinnäytetyöstämme selviääkin, on valitettavasti monet asiat meidän yhteiskunnassamme rakentuneet heteronormin varaan. Heteronormi tarkoittaa sitä, että heteroseksuaalisuus on toivottu ja luonnollinen seksuaalinen suuntautuminen (Sukupuolen osaamiskeskus 2022). Elämme hyvinvointiyhteiskunnassa, missä kaikilla tulisi olla yhtäläiset oikeudet laadukkaaseen sekä samanvertaiseen opetukseen. Haastateltavien vastausten perusteella näin ei kuitenkaan ole. Haastateltavien ikäjakauma ei ollut niin suuri, että erot kokemuksissa seksuaalikasvatusopetuksessa olisi voinut johtua sen ajankohdasta. Eikö seksuaalikasvatukseen tulisi olla yhdenvertainen suunnitelma opetuksen toteuttamisesta, huolimatta esimerkiksi koulun sijainnista, sukupuoli-identiteetistä tai seksuaalisesta suuntautumisesta?

8.2 Johtopäätökset haastateltavien kehitysideoista seksuaalikasvatukseen

Toinen tutkimuskysymyksemme käsitteli nuorten tarpeita ja toiveita sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuuden huomioimisesta peruskoulun seksuaalikasvatustunneilla. Iloksemme nuorilla oli paljon kehitysideoita ja ehdotuksia.

Sukupuolen moninaisuuden käsittelyyn haastateltavat toivoivat sen näkyvän enemmän kokonaisuudessaan. Osa haastateltavista toivoi, että oppikirjassa olisi edes yksi kokonainen sivu trans- ja muunsukupuolisuudesta sekä enemmän asiaa sukupuolivähemmistöistä. Sen lisäksi haastatteluaineistosta selvisi toivomus opetuksessa käytettävän videoita sekä toive siitä, että kouluihin kutsuttaisiin sukupuolivähemmistöjen edustajia jakamaan kokemuksiaan.

Haastatteluaineiston perusteella kehitystoiveet olivat sukupuolen moninaisuuden ja seksuaalisuuden moninaisuuden osalta pitkälti yhteneväisiä. Yleinen asioiden näkyvyyden lisääminen, tietouden lisääminen ja oppimateriaalien kehittäminen sekä kasvattaminen olivat vallitsevia kehitystoiveita. Myös opetusryhmien muodostaminen herätti kehitystoiveita, niin ettei niitä jaettaisi binäärisesti tyttöihin ja poikiin. Seksuaalisen moninaisuuden osalta aineiston mukaan toivottiin myös näkyvämpiä esimerkkejä sekä seksuaalivähemmistöjen edustajien kohtaamista. Aineistosta kävi myös ilmi pohdintaa siitä, kuinka omaa seksuaalista identiteettiä olisi mahdollisesti miettinyt aiemmin, jos tietoutta ja näkyvyyttä olisi ollut enemmän. Ihmissuhteenäkökulma nousi vahvasti esille myös kehitystoiveissa. Aineiston perusteella toivottiin enemmän käsittelyä ihmissuhteiden moninaisuudesta.

Aineistosta kävi ilmi tärkeä kehitysidea siitä, että sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuus sisään rakennettaisiin opetukseen ilman, että se olisi jokin erillinen oppitunti. On tärkeä huomio, että aineiston perusteella omaan seksuaali-identiteettiin saatettiin herätä vasta myöhemmin mahdollisesti peruskoulussa uupuvan tietouden jakamisen myötä. Nimenomaan tietouden lisääminen ja kokonaisuudessaan sukupuolen moninaisuuden sekä seksuaalisuuden moninaisuuden käsitteleminen osana seksuaalikasvatuksen kaikkia aihepiirejä integroituna on se, mitä kohti opetuksen tulisi mennä. Niin, ettei sateenkaariasiat ole yksi pieni erillinen

oppitunti vaan kuuluvat jokaiseen seksuaalikasvatuksen osa-alueeseen samalla tavalla kuin esimerkiksi heteronäkökulma.

Kuten aiemmin aineistosta selvisi, ihmissuhtenäkökulmaa toivottiin enemmän opetukseen. Ihmissuhteiden moninaisuus oli yksi vahvasti pinnalle nouseva asia kehitysehdotuksissa siitäkin huolimatta, ettei siitä erikseen haastattelussa kysytty. Olimme iloisia siitä, että haastattelutilanne oli niin avoin ja haastateltavat kokivat voivansa kertoa muitakin, kuin haastattelun teemoihin kuuluvia asioita. Haastatteluaineiston perusteella useampi pohti, voisiko seksuaalikasvatuksessa käsitellä sitä, että myös parisuhdemalleja on muita kuin kahden ihmisen välinen parisuhde. Sen perusteella toiveena oli enemmän käsittelyä asexuaalisuudesta, ja siitä, ettei kaikkiin suhteisiin kuulu seksi ollenkaan. Lisäksi toivottiin, että kerrotaisiin myös aromanttisuudesta sekä siitä, ettei kaikki seksi vaadi rakkautta tai parisuhdetta. Selkeästi siis ihmissuhteet ja niiden eri muodot olivat nuorille tärkeä aihe, mitä ei kosketettu meidänkään haastattelurungossamme kysymysten muodossa, saati heidän kokemuksissaan seksuaalikasvatuksesta. Tässä on siis kiistatta haastateltavien ajatusten perusteella iso aukko seksuaalikasvatuksessa, mikä pitäisi paikata.

Yhteenvedona sukupuolen- ja seksuaalisuuden moninaisuuteen liittyviä kehitysideoita käsitellessä, haastateltavat toivoivat enemmän tietoutta jo ihan oppikirjojen teoriaankin. Sen lisäksi sateenkaarivähemmistön edustajien kohtaaminen tuntui olevan tärkeä kehityskohde haastattelun perusteella sekä ihmissuhteiden moninaisuuden esille tuominen. Nuori saattaa olla vielä hyvin kesken oman matkansa kanssa sekä sukupuolensa ja/tai seksuaalisen suuntautumisen moninaisuuden kanssa, joten varmasti aikuiselta sateenkaarivähemmistön edustajalta tai osaavalta opettajalta tuleva konkreettinen tieto olisi hyvin rikasta sekä tarvittavaa kriittisessä kasvuvaiheessa sekä itsensä löytämisessä.

Haastateltavien toiveet vaikuttavat olevan todellakin tarpeen tarkasteltaessa asiaa Lehtosen (2015, 104-105) mukaan. Hänen mukaansa opettajaksi voi valmistua käymättä laisinkaan sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuuteen liittyviä opintoja. Tämä johtaa siihen, ettei opettajilla ole minkäänlaisia avaimia sateenkaarivähemmistöjen kohtaamiseen. (Lehtonen 2015, 104-105.) Onko opettajien tilanne todella se, että heillä ei itsellään ole tarvittavaa tietoutta opettaa sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöjä? Myös Hinkula (2022) on ilmaissut artikkelissaan, että opettajaopiskelijat ovat kokeneet, etteivät he saa tarpeeksi opetuksesta välineitä sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuuden käsittelemiseen koulussa. Opettajaopiskelijat olivat kokeneet tiedon haun vastuun olevan heillä itsellään. (Hinkula 2022.) Olisi nähdäksemme tarpeen harkita myös koulun ulkopuolelta saatavaa opetusta ja ohjausta liittyen sateenkaarivähemmistöihin sekä tietysti liittämään se järjestelmällisesti opettajaopiskelijoiden opetukseen. Mielestämme se, että nuorille voidaan tarjota laadukasta ja monipuolista seksuaalikasvatusta lähtee siitä, että heidän opettajansa osaavat sitä opettaa.

Mitä enemmän nuorille jaetaan jo teoriassakin tietoa, sitä enemmän heille annetaan mahdollisuus pohtia asioita. On myös todettava, että usein tietous lisää suvaitsevaisuutta ja vähentää ennakkoluuloja. Näin ollen tietouden lisäämisen merkitystä ei voi vähätellä millään seksuaalikasvatuksen aihepiirin osalla.

Haastateltavien vastausten perusteella voi selvästi päätellä, että seksuaalioikeuksien käsittelemisessä kouluilla on vielä paljon tekemistä. Se herätti paljon kehitysideoita mahdollisesti vähäisen opetuskokemuspohjan myötä. Yleisesti aineiston perusteella toivottiin yksinkertaisesti seksuaalioikeuksien käsittelemistä, esimerkiksi transsukupuolisten hoitojen ja tasa-arvoisen avioliittolain merkityksen osalta. Aineiston perusteella toiveena oli tietouden ja ymmärryksen lisäämistä ja oikeuksista puhumista, jos sillä voisi ennaltaehkäistä sekä vaikuttaa ennakkoluuluihin. Olisikin mielenkiintoista tietää, onko esimerkiksi nyt uudistunutta translakia käsitelty oppilaiden kanssa millään tavoin. Sillä, nyt alkuvuonna 2023 hyväksyi hallitus Suomen uuden translain. Sen tärkeimmät muutokset ovat uuden sukupuolen vahvistamisen onnistuminen pelkällä kirjallisella hakemuksella ja lisääntymiskyvyttömyyden vaatimisen poistuminen (Yle 2023). Mielestämme olisi hyvä, että näin tärkeä yhteiskunnallinen ja ihmisoikeudellinen asia nostettaisiin kouluissa esille. Kuten yksi haastateltavista sivusikin, voi asioiden esille nostaminen aiheuttaa sen, että nuori alkaa omassa mielessäänkin pohtimaan kyseisiä asioita. Jos esimerkiksi translaista ja sen uudistuksista puhuttaisiin koulussa, voisiko se auttaa jotakuta nuorta uskaltamaan aloittaa oman prosessinsa?

Aineiston perusteella selkeästi haastateltavat kaipaavat enemmän monipuolisempaa tietoa opetukseen myös seksistä. Olisi tärkeää huomioida sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöt käsitellessä seksiä miltä tahansa osa-alueelta, oli se sitten ehkäisy, millaista seksiä voi olla tai seksin erilaiset riskit. Kuten aiemmin kerroimmekin, olisi mielestämme todella tärkeää huomioida myös seksiä käsitellessä sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuus. Ja nimenomaan niin, että sitä käsiteltäisiin yhtäläisesti kaikilta seksin osa-alueilta, kuin heteroseksistäkin.

Kysyttäessä jaettuun tietoon ja jatko-ohjaukseen kehitysideoita, ei haastateltavilta ehkä yllättävästi tullutkaan tähän kehitysideoita. He olivat itse löytäneet kaipaamaansa tietoa sitä tarvitessaan. Ainoa kehitysidea tuli liittyen jatko-ohjaukseen. Aineistosta selvisi toivomus, että kouluista ohjattaisiin enemmän IrisHelsingin kaltaisiin paikkoihin. Tämä herättääkin kysymyksen, miksi haastateltavat eivät kaivanneet enempää ohjausta? Onko nykyaikana internet ja sosiaalinen media niin hyvin koko ajan saatavilla, että opettajilta saatava tuki ja ohjaus ei ole enää tarpeen tai ainakaan sitä ei kaivata? Lienee turhaa väittää, etteikö internet olisi koko ajan saatavilla ja täynnä erilaista tietoa hakusanojen perässä yhä nuoremmilla lapsilla ja nuorilla. Tässä kuitenkin jää mietityttämään, miten suuri vastuu lapsella ja nuorella on kaiken sieltä tulevan tiedon suodattamisen kanssa. Voisiko kaikkea tätä tietoa hyödyntää opetuksessa niin, että oppilas pääsisi yhdessä opettajan tai muun koulun aikuisen kanssa katsomaan näitä asioita, jotta kaikki vastuu lähdekriittisyydestä ei jäisi kasvavalle nuorelle itselleen?

Nuorisotutkimusseuran tutkimus herättää ajatuksen ilmoille, salaavatko nuoret oman seksuaalisen suuntautumisensa tai sukupuoli-identiteettinsä? Tutkimuksen mukaan he salaavat, koska pelkäävät kiusatuksi tulemista. Sen mukaan koulu on turvaton ympäristö sateenkaarinuorille sekä nuoret ovat kokeneet, ettei apua ole, vaikka he kertoisivat koulun henkilökunnalle. (Alanko ym. 2015, 6-8.) Onko siis mahdollista, että nuoret eivät uskalla puhua, kysyä tai edes ajatella avun saamisen olevan mahdollista koulussa, liittyen sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuuteen? Voiko olla, etteivät haastateltavat kokeneet tarpeelliseksi edes kysyä koulussa heitä mietityttävistä asioista mitään, koska niistä ei puhuttu muutenkaan? Onko se voinut luoda kokemuksen, ettei mieltä askarruttavia kysymyksiä liittyen sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuuteen edes uskalla tai halua ottaa esille? On selvää, että meille jäi paljon vielä kysymyksiä auki tämän aihealueen osalta haastattelumme perusteella. Emme kuitenkaan voi olla pohtimatta jatko-ohjauksen tärkeyttä sekä ylipäänsä esimerkiksi erilaisten luotettavien internetsivustojen jakamisen merkitystä. Se veisi pois nuorelta vastuuta tiedon ja erilaisen sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöille suunnatun toiminnan etsimisille. Se myös varmasti madaltaisi kynnyistä kysyä, jakaa ajatuksia ja keskustella luotettavan aikuisen kanssa omaan sukupuoleen ja/tai seksuaalisuuteen liittyviä asioita.

9 Pohdinta

Opinnäytetyöprosessi alkoi jo kesäkuussa 2021, kun kävimme yhdessä nuorten seksuaalikasvatusta käsittelevän kesäkurssin. Silloin syntyi ajatus yhdessä tehtävästä opinnäytetyöstä, jonka aihe olisi molemmille tärkeä seksuaalikasvatus. Aiheanalyysin tekemisen aikaan oli tarkoituksenamme vielä haastatella peruskoulun oppilaita yleisesti, mutta mieliemme perukoilla oli koko ajan sateenkaarinäkökulman huomioiminen. Saimme jo tutkimusluvan eräästä suomalaisesta kaupungista, sen peruskoulussa tehtäviä haastatteluja varten. Pohdittuamme asiaa keskenämme ja ohjaajamme kanssa päädyimme kuitenkin muuttamaan suunnitelmaa niin, että menisimme haastattelemaan suoraan sateenkaarinuoria ja keskittyisimme opinnäytetyösämme sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuuteen.

Saimme työelämäkumppanin ja tutkimusluvan helsinkiläisestä sateenkaarinuorten kohtaamispaikasta, IrisHelsingistä ja aloimme kirjoittamaan suunnitelmaamme. Meille kirkastui suunnitelmavaiheessa ne teemat, joiden ympärille halusimme opinnäytetyömme ja sitä kautta haastattelumme rakentaa. Teemat tulisi liittyä nimenomaan sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuuden huomioimiseen peruskoulun seksuaalikasvatuksessa. Aloimmekin työskentelemään opinnäytetyöhön teoriapohjaa näiden teemojen ympärille.

Kun oli itse haastattelujen aika, näytti hetken siltä, että niiden onnistuminen oli epävarmaa. Saimme tietoa työelämäkumppaniltamme IrisHelsingistä, että heidän nuorensa eivät olleet kiinnostuneet haastatteluihin osallistumisesta. Sovimme, että menemme paikan päälle ja

Yritämme saada sovittua haastattelut itse haastateltavien kanssa. Paikalle päästyämme ja nuoret tavattuamme tilanne alkoikin vaikuttaa hyvältä, sillä he selvästi kiinnostuivat asiastamme. Esittelimme kaikille yhteisesti opinnäytetyömme aiheen ja sen, millaisia asioita kysyimme haastatteluissa. Loppujen lopuksi kuusi nuorta kiinnostui ja tuli haastatteluun kahdessa ryhmässä. Olimme valmisteelleet haastatteluhuoneen niin, että siellä oli esimerkiksi äänityslaitte ja sohvut valmiina. Olimme hankkineet karkkia haastateltaville ja lisäksi jokainen haastateltava sai käteensä kopion haastattelukysymyksistä. Tämän paperin, sekä karkkien oli tarkoitus toimia ikään kuin jäänmurtaajina tilanteessa, jotta nuoret saisivat jotain tekemistä käsilleen ja jotta tilanne olisi mahdollisimman mukava heille. Tunnelma haastattelutilanteessa oli mielestämme rauhallinen ja uskomme, että haastateltavat kokivat voivansa luottaa meihin.

Viimeinen vaihe opinnäytetyössämme oli haastattelujen analysoiminen, sekä tulosten ja johtopäätösten kirjoittaminen. Lopuksi oli pohdinnan kirjoittamisen ja työn viimeistelyn esimerkiksi tiivistelmän osalta, aika. Litteroimme haastatteluäänitteet huolellisesti, minkä pohjalta laadimme analyysitaulukon. Purimme aineiston analyysin muotoon kirjoittaen vain tulokset ilman omaa pohdintaa. Johtopäätös- ja pohdintaosiossa peilaamme analyysia tutkimuksen teoriapohjaan ja omiin näkemyksiimme.

Opinnäytetyön tavoitteet olivat tuottaa tietoa haastateltavien sateenkaarinuorten kokemuksista peruskoulun seksuaalikasvatuksesta IrisHelsingille ja kaikille, joita aihe koskettaa. Tavoitteena oli tuottaa tietoa, jotta seksuaalikasvatusta voisi kehittää huomioimaan sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuutta laadukkaammin. Mielestämme pääsimme tavoitteisiin, koska saimme IrisHelsingissä käyville nuorilta haastatteluiden myötä vastauksia tutkimuskysymyksiimme. Haastatteluaineiston perusteella saimme tavoiteltua tietoa haastateltavien kokemuksista sekä tärkeitä kehitysideoita seksuaalikasvatuksen rakenteeseen. Koska IrisHelsinki tekee yhteistyötä esimerkiksi peruskoulujen kanssa, on heillä mahdollisuus hyödyntää saatua tietoa työssään. Lisäksi, koska haastateltavat olivat IrisHelsingin kävijöitä, loimme työelämäkumppanille mahdollisuuden rakentaa heidän omaa sisältöään käsittelemään toiminnassaan haastatteluaineiston perusteella ilmi tulleita osa-alueita.

Koemme, että vaikka opinnäytetyöstä saatu tieto ei varsinaisesti ole uutta yhteiskunnallisesti ja valtakunnallisesti, on se kuitenkin uutta tietoa siinä mielessä, että se on haastateltaviemme kokemuksista ensimmäistä kertaa kerättyä. Mielestämme on aina tarpeellista kerätä ja saada lisää tietoa sateenkaarinuorten kokemuksista, sillä työ moninaisuuden huomioimiseksi on vielä kesken. Siinä mielessä opinnäytetyö tuotti tärkeää, uuttakin tietoa. Opinnäytetyö myös vahvistaa jo olemassa olevaa tietoa.

Jatkotutkimuksena olisi mielenkiintoista sekä tarpeellista verrata eri koulujen eroja sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuuden huomioimisessa seksuaalikasvatuksessa.

Haastatteluaineistossammekin löytyi viitteitä kokemuseroista, mikä kertoo näinkin pienellä otannalla, että eroja valitettavasti on. Kehittämistarpeena on mielestämme kokonaisuudessaan oppimateriaalin uudistaminen huomioimaan sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuus kokonaisvaltaisesti opetussisällöissä. Tämän lisäksi opetushenkilökunnan osaamisen lisääminen esimerkiksi koulutusten kautta on opinnäytetyömme perusteella tarpeen.

9.1 Luotettavuuden arviointi

Haastattelumme toteutettiin kahdessa eri ryhmässä ryhmähaastatteluna. Ryhmähaastattelussa oli mielestämme huomioitava, että toisen haastateltavan vastaus voi vaikuttaa toisen haastateltavan vastaukseen. Toinen mahdollinen haaste ryhmähaastattelussa olisi saattanut olla se, jos haastateltavat eivät olisi uskaltaneet ryhmätilanteessa kertoa asioita yhtä rehellisesti kuin kahden kesken (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2023 Hirsjärvi & Hurme 2001, 61-62 ja Eskola & Suoranta 2000, 94-98 mukaan). Meidän haastattelijoiden näkökulmasta näitä haasteita ei kuitenkaan ilmennyt vaan meistä tuntui, että haastateltavien vastaukset esittämimme kysymyksiin olivat vilpittömiä, tulivat omista kokemuksista ja perustuivat haastateltavien muistiin. Tämä on tietysti meidän haastattelijoiden oma kokemus sekä näkemys haastattelutilanteesta. Olimme myös tehneet testihaastattelun lähipiirissämme, mikä mahdollisti haastattelurungon testaamisen etukäteen ja toi meille varmuuden siitä, että kysymykset ovat haastateltavan ymmärrettävissä.

Olimme ensin valmistautuneet yksilöhaastatteluihin, mutta koska nuoria ei löytynyt yksilöhaastatteluihin, ehdotimme ryhmähaastatteluiden pitämistä. Olimme jo etukäteen saaneet IrisHelsingistä tietoa, etteivät nuoret oikein innostu yksilöhaastatteluista. Olimme siis jo ennakoon kerenneet valmistautua ryhmähaastattelujen mahdollisuuteen. Päädyimme ryhmähaastatteluihin lopullisesti mennessämme paikan päälle IrisHelsinkiin. Nuoria tuntui jännittävän haastatteluihin osallistuminen ja useilla heistä oli paikan päällä kaveri mukana. Heistä useat pohtivat, osaavatko vastata kysymyksiimme tai toimia haastattelutilanteessa. Muistimme nuorille, ettei ole oikeita tai vääriä vastauksia, eikä mihinkään ole pakko vastata sekä haastattelun saa keskeyttää missä tahansa vaiheessa. Lopulta ajattelimme, että ryhmätilanne olisi haastateltavien kannalta helpompi sekä sille tulisi parempi vastaanotto haastateltavilta, kun kenenkään ei tarvitsisi tulla yksin meidän kanssamme haastatteluun. Ryhmähaastattelu toimi mielestämme myös vastaamispaineen poistavana tekijänä, kun vastaajia oli useampi. Näin kaikkiin kysymyksiin tuli vastauksia, eikä kehenkään yksittäin kohdistunut minkäänlaista yksittäistä painetta. Päätöksemme osoittautui oikeaksi, sillä ryhmähaastattelutilanteessa keskustelu soljui luontevasti eikä haastateltavista ainakaan käynyt ilmi, että heitä olisi jännittänyt. Ryhmähaastattelun etu onkin myös Saaranen-Kauppinen & Puusniekan (2023, Hirsjärvi & Hurme 2001, 61-62 ja Eskola & Suoranta 2000, 94-98 mukaan) mukaan ryhmän antama sosiaalinen tuki, mikä korostui myös tekemissämme haastatteluissa. Tuomen ja Sarajärven (2018, 121-122) mukaan tutkimuksen laatua lisää se, että tietoa on jaettu tarpeeksi kaikille

osapuolille. Me kävimme kaikki yksityiskohdat haastateltavien kanssa ennen haastattelun alkua liittyen esimerkiksi haastattelun kulkuun, aineiston käsittelyyn ja opinnäytetyömme julkaisuun. Vastasimme myös kaikkiin haastateltavien esittämiin kysymyksiin.

Koska teimme haastattelun paikan päällä, emmekä esimerkiksi kyselylomakkeen avulla, loi se haasteensa myös vastausten litteroimiselle sekä analysoimiselle. Kiinnitimme kuitenkin huomiota siihen, että nostimme kaikki vastaukset, mitkä antoivat vastauksia kysymyksiimme esille, jotta tulokset ovat todenmukaisia eivätkä millään tavalla meidän näkökulmastamme opinnäytetyömme kannalta puolueellisia. Puolueettomuus on myös Tuomen ja Sarajärven (2018, 121-122) mukaan tärkeää objektiivisuuden kannalta. Tutkijan tulisi käsitellä vastauksia vastaajan vastausten, ei oman lopputulokseen vaikuttavan viitekehysten läpi (Tuomi & Sarajärvi 2018, 121-122). Olimme tarkkoja opinnäytetyön kaikissa vaiheissa siitä, ettei omat näkemyksemme tule analyysissä ilmi, vaan toimme vastaukset esiin sellaisina kuin ne olivat.

Kuuntelimme haastatteluiden äänitteen monta kertaa varmistaaksemme litteroinnin paikkaansa pitävyyden. On myös tärkeää huomioida, että jokainen haastateltava ei vastannut jokaiseen kysymyskohtaamme, joten vastausprosentti ei ole kaikissa aihepiireissä yhtäläinen. Kaikki kuusi haastateltavaa kuitenkin osallistui aktiivisesti haastatteluun, vaikka eivät olisi-kaan vastanneet jokaiseen kysymykseen.

Haastattelun edetessä huomasimme, että osa syventävistä kysymyksistä oli tarpeettomia. Tarpeettomia niistä tekivät se, että haastateltavat vastasivat jo ensimmäisessä kysymyksessä koko aiheen kysymyksiin. Esimerkiksi kysyttäessä millä tavoin sukupuolen moninaisuus oli huomioitu seksuaalikasvatuksen tunneilla, ja jos oli niin miten, ei haastattelupohjassa näkyville lisäkysymyksille, kuten ”Mitä termejä sukupuolen moninaisuutta käsiteltäessä käytettiin?” välttämättä olisi ollut enää tarvetta aihepiirin osalta. Tämä johtui siitä, että vastaukset olivat jo ensimmäisen kysymyksen kohdalla hyvin selkeitä ja tyhjentäviä. Mikäli haastattelussa ilmeni tällaisia tilanteita, menimme suoraan eteenpäin ja vedimme yhteen vastaukset kaikkiin kysymyksiin, vaikka vastaus olisikin löytynyt jo ensimmäisen kysymyksen kohdalla. Vertailuna sanottakoon kuitenkin, että joissakin haastattelun kohdissa haastattelupohjasta löytyvät lisäkysymykset taas toimivat, koska niillä saimme syvennettyä aiheeseen tulevia vastauksia ja näin ollen laajemmin tietoa. Esimerkiksi seksuaaliseen suuntautumiseen liittyen, kysyttäessä erikseen ilmapiiristä seksuaalikasvatustunneilla, kertoi yksi haastateltavista kokemuksistaan sen kysymyksen perusteella. Oli siis haastattelijana tärkeää lukea ympäristöä sekä olla vuorovaikutuksessa haastateltavien kanssa, ja tarvittaessa mukautua haastattelun kulkuun, kuitenkin niin, että haastattelun aiheet ja kysymykset tulivat vastatuksi.

9.2 Lopuksi

Johtopäätöksenä opinnäytetyössä saadaan, että seksuaalikasvatus pohjautuu pääasiassa hetero-oletukselle ja keskittyy cis-sukupuoleen. Jos seksuaalikasvatus huomioisi

sateenkaarinuoret paremmin, voisi se vahvistaa heidän identiteettiään. Tuloksia arvioimalla voidaan todeta, että sateenkaarinuoret eivät ole saaneet peruskoulun seksuaalikasvatuksesta parasta mahdollista tukea identiteettinsä muotoutumiseen. Voimme siis todeta, että peruskoulun seksuaalikasvatuksessa on kehitettävää sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuuden huomioimisessa. Sateenkaariasiat pitäisi huomioida paremmin kaikissa seksuaalikasvatuksen osa-alueissa. Mielestämme on surullista, miten haastateltavat toivoivat, että moninaisuutta voitaisiin oppimateriaalissa nostaa maininnan sijaan esimerkiksi koko aukeaman verran esille. Olemme sitä mieltä, että seksuaalisuuden ja sukupuolen moninaisuuden pitäisi olla sisällytettynä kaikkeen seksuaalikasvatukseen niin, että asioita tarkasteltaisi lähtökohtaisesti kaikilta näkökulmilta. Aukeamakaan ei ole tarpeeksi. Mielestämme sen sijaan, että kerrotaan esimerkiksi naisen ja miehen välisestä seksistä ja mainitaan, että myös samaa sukupuolta olevat voivat harrastaa seksiä pitäisi seksistä kertoa kaikista näkökulmista, huomioiden sukupuolen moninaisuus yhdenvertaisesti cis-sukupuolen kanssa. Kuten haastatteluaineistosta selvisi, oli kehitysideana se, että sateenkaariasiat sisään rakennettaisiin kaikkeen seksuaalikasvatukseen sen sijaan, että ne olisivat erillisen oppitunnin aihe.

Mielestämme todella merkittävä aineistosta ilmennyt asia oli myös kokemus siitä, kuinka haastateltava olisi saattanut ajatella jo aiemmin omaa seksuaalista suuntautumistaan, jos sateenkaariasioita olisi tuotu vahvemmin esiin ja esimerkkeihin. Ajattelemme, että sen pitäisi nimenomaan olla koulun ja opetuksen tehtävä, että nuori saa vahvistusta omalle identiteetilleen. Aineiston perusteella oli myös koettu positiivisempia kokemuksia sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöjä sisältävästä opetuksesta. Siitä huolimatta, että ilmapiiri luonnehdittiin hyväksyväksi ja avoimeksi, oli opetus kuitenkin aineiston mukaan lähtökohtaisesti heteronäkökulmaista. Mietimme onko se niin, että vaikka opettaja olisi kuinka uudistusmielinen tahansa, tulee opetussuunnitelman sisällöt siitä huolimatta läpi kaikessa opetuksessa.

Opinnäytetyömme on julkaisun jälkeen kaikkien vapaasti käytettävissä ja toivommekin, että siitä voisi hyötyä mahdollisimman moni taho. Näemme, että erityisesti seksuaalikasvatusta peruskouluissa toteuttavat henkilöt hyötyisivät opinnäytetyömme tarkastelemisesta. Uskomme myös, että työelämäkumppanimme IrisHelsinki voi kohdentaa toimintojaan opinnäytetyömme tulosten perusteella. Kun he saavat konkreettista tietoa siitä, mistä asioista heidän kävijänsä kokevat jääneensä paitsi peruskoulun seksuaalikasvatuksessa, voivat he suunnitella näihin asioihin liittyviä teemoja toimintaansa.

Vaikka opinnäytetyömme onkin nyt valmis, ei työ sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuuden parissa lopu tähän. Toivomme tekemämme työn ja pohdintamme siihen liittyen toimivan niin tietouden lisäämisen kuin inspiraation lähteenä sitä lukevalle lukijalle. Näemme tekemämme työn olevan arvokas, ihmisoikeuksiin kantaa ottava sekä tärkeistä yhteiskunnallisista asioista rohkeasti puhuva opinnäytetyö.

Lähteet

Painetut

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2018. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.

Sähköiset

Alanko, K., Heikkinen, L. & Taavetti, R. 2015. Hyvinvoiva sateenkaarinuori -tutkimushanke. Tulosten tiivistelmä. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura. Verkkojulkaisuja 82. Seta-julkaisuja 26. Helsinki: Unigrafia. Nuorisotutkimusseura.

https://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/julkaisuja/hyvinvoiva_sateenkaarinuori_tiivistelma.pdf

Bishop, M., Mallory, A., Gessner, M., Forst, D. & Russel, S. 2.6.2020. School-based sexuality education experiences across three generations of sexual minority people. National Library of Medicine. Viitattu 6.1.2023.

<https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC7708407/>

GLSEN 18.10.2022. New Report: LGBTQ+ Students Experience Hostile School Climates as School Support Declines. Viitattu 10.1.2022.

<https://www.glsen.org/news/new-report-lgbtq-students-experience-hostile-school-climates-school-support-declines>

GSANETWORK 2023. What is a GSA club? Viitattu 11.1.2023.

<https://gsanetwork.org/what-is-a-gsa/>

Helsingin nuorisopalveluiden nuorisotyön perussuunnitelma - NUPS 2020. Viitattu 19.10.2022.

<https://julkaisut.hel.fi/sites/default/files/2021-03/NUPS%20Helsingin%20nuorisoty%C3%B6n%20perussuunnitelma.pdf>

Hinkula, E. 16.8.2022. Laki vaatii, että kouluissa käsitellään sukupuolen moninaisuutta - opetus on yhä puutteellista ja Setan mukaan sitä yritetään jopa estää. Yle. Viitattu 28.9.2022.

<https://yle.fi/uutiset/3-12576255>

Hivpoint 2022. Seksuaalikasvatus. Viitattu 17.10.2022.

<https://hivpoint.fi/seksuaalikasvatus/>

Ihmisoikeusliitto. 2023. Syrjintä on Suomessa monille arkipäivää. Viitattu 6.1.2023.

<https://ihmisoikeusliitto.fi/tyomme/yhdenvertaisuus-ja-syrjinta/>

Iris Helsinki 2022. Viitattu 27.9.2022.

<https://nuorten.hel.fi/tekemista-ja-paikkoja/harrastuksia/sateenkaareva/irishelsinki/>

Jokela, S., Luopa, P., Hyvärinen, A., Ruuska, T., Martelin, T. & Klemetti, R. 2020. Sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvien nuorten hyvinvointi - Kouluterveyskyselyn tuloksia 2019. Viitattu 15.12.2022.

https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/140742/URN_ISBN_978-952-343-580-3.pdf

Jyväskylän yliopisto 2021. Koppa - Laadullinen tutkimus. Viitattu 28.9.2022.

<https://koppa.jyu.fi/avoimet/hum/menetelmapolkuja/menetelmapolku/tutkimusstrategiat/laadullinen-tutkimus>

Lehtonen, J. 2015. Sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuus osana laaja-alaista seksuaalikasvatusta ja heteronormatiivisuuden purkamista. Seksuaalikasvatuksen tueksi. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Viitattu 18.2.2023.

https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/129742/TY%c3%962016_35_web_korjattu.pdf?sequence=5&isAllowed=y

Mielenterveystalo 2022. Tietoa seksuaalisuudesta. Viitattu 31.10.2022.

https://www.mielenterveystalo.fi/aikuiset/itsehoito-ja-oppaat/itsehoito/seksuaalisuuden_omahoito/Pages/tietoa_seksuaalisuudesta.aspx#seksuaalinen_identiteetti

Nyyti Ry. Seksuaalisuus - Seksuaalisuus on läsnä koko elämän. Viitattu 29.12.2022.

<https://www.nyyti.fi/opiskelijoille/opi-elamantaitoa/ihtissuhteet/seksuaalisuus/>

Opetushallitus 2022. Oppimateriaali-kosketus. Viitattu 25.9.2022.

<https://www.oph.fi/fi/oppimateriaali/kosketus/johdannoksi-seksuaalikasvattajalle#>

Santalahti, K. 5.2.2018. Seksuaalisen suuntautumisen ja sukupuolen moninaisuus. Duodecim - Terveyskirjasto. Viitattu 6.1.2023.

<https://www.terveyskirjasto.fi/oos00003>

Schalin, A. 28.06.2021. Sateenkaarilasten asema koulussa on ihmisoikeuskysymys. Lapsen oikeudet. Viitattu 28.10.2022. <https://www.lapsenoikeudet.fi/blogi/sateenkaarilasten-asema-koulussa-on-ihmisoikeuskysymys/>

Sexpo. 2020. Seksuaalisen suuntautumisen moninaisuus. Viitattu 6.1.2023.

<https://sexpo.fi/kootusti-tietoa/seksuaalisen-suuntautumisen-moninaisuus/>

Smith, D., Johns, N. & Raj, A. 22.6.2020. Do Sexual Minorities Face Greater Risk for Sexual Harrasment, Ever and at School in Adolescence? Findings from a 2019 Cross-sectional Study on

U.S. Adults. National Library of Medicine. Viitattu 6.1.2023.

<https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC8574207/>

Sukupuolen moninaisuuden osaamiskeskus 2021. Sateenkaarinuoret. Viitattu 26.9.2022.

<https://seta.fi/tue/sateenkaarinuoret/>

Sukupuolen moninaisuuden osaamiskeskus 2021. Sukupuolen moninaisuuden sanasto. Viitattu 26.9.2022.

<https://sukupuolenosaamiskeskus.fi/sukupuolen-moninaisuus/sukupuolen-moninaisuuden-sanasto/>

Sukupuolen moninaisuuden osaamiskeskus 2022. Sukupuolen moninaisuus. Viitattu 17.10.2022.

<https://seta.fi/sateenkaaritieto/sukupuolen-moninaisuus/>

Sukupuolen moninaisuuden osaamiskeskus 2022. Yhdenvertaisuuslaki. Viitattu 17.10.2022.

<https://seta.fi/ihmisoikeudet/tasa-arvo-ja-yhdenvertaisuus/yhdenvertaisuuslaki/>

Sukupuolen moninaisuuden osaamiskeskus 2021. Translaki. Viitattu 12.10.2022.

https://seta.fi/ihmisoikeudet/tasa-arvo-ja-yhdenvertaisuus/translaki/?gclid=Cj0KCQjwy5maBhDdARIsAMxrkw1kmPLmXP0cqlxZHPK9zcAd-mlxG5vj48NyfQXjB2V3V95AXrvdu1y0aAgHPEALw_wcB

THL 2021. Kouluterveyskysely 2021: Sukupuolivähemmistöjen tulokset. Viitattu 14.12.2022

<https://thl.fi/documents/10531/3554284/KTK2021-taulukot-sukupuolivahemmistot-Fl.pdf/c2b63fab-41fa-00ae-1abf-1033635182a7?t=1656333051663>

THL 2021. Kouluterveyskysely 2021: Seksuaalivähemmistöjen tulokset. Viitattu 14.12.2022

<https://thl.fi/documents/10531/3554284/KTK2021-taulukot-seksuaalivahemmistot-Fl.pdf/fe3aaa6f-a16d-1d1b-3df8-1043cccfc2aa?t=1656333083769>

THL 2023. Kouluterveyskysely. Viitattu 27.2.2023

<https://thl.fi/fi/tutkimus-ja-kehittaminen/tutkimukset-ja-hankkeet/kouluterveyskysely>

Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2012. Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa. Helsinki. Viitattu 25.9.2022.

https://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/HTK_ohje_2012.pdf

Väestöliitto 2022. Seksuaalikasvatus. Viitattu 15.10.2022.

<https://www.vaestoliitto.fi/seksuaalisuus/seksuaalikasvatus/>

Yhdenvertaisuuslaki 2014. Finlex. Viitattu 26.2.2023.

<https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2014/20141325>

Saaranen-Kauppinen & Puusniekka. Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto - Menetelmäopetuksen tietovaranto. 6.3.4 Ryhmähaastattelu. Viitattu 6.3.2023.

https://www.fsd.tuni.fi/menetelmaopetus/kvali/L6_3_4.html

Yle 2023. Eduskunta on hyväksynyt uuden translain - katso miten kansanedustajasi äänesti. Viitattu 13.2.2023

<https://yle.fi/a/3-12688511>

Julkaisemattomat

Haapala, H. 2022. Sähköposti. 17.10.2022. Viitattu 19.10.2022.

Kuviot

Kuvio 1: Kouluterveyskysely sukupuolivähemmistöt (THL 2021, 2)	15
Kuvio 2: Kouluterveyskysely sukupuolivähemmistöt (THL 2021, 3)	15
Kuvio 3: Kouluterveyskysely sukupuolivähemmistöt (THL 2021, 4)	16
Kuvio 4: Kouluterveyskysely seksuaalivähemmistöt (THL 2021, 2)	18
Kuvio 5: Kouluterveyskysely seksuaalivähemmistöt (THL 2021, 3)	18
Kuvio 6: Kouluterveyskysely seksuaalivähemmistöt (THL 2021, 4)	19

Liitteet

Liite 1: Haastattelurunko.....	57
Liite 2: Info-kirje haastateltaville.....	59

Liite 1: Haastattelurunko

Seksuaalikasvatus pääteema

Mitä sinulle tulee mieleen, kun muistelet peruskoulussa saamaasi seksuaalikasvatusta?

Syventävät:

Sukupuoli:

Millä tavoin sukupuolen moninaisuus oli huomioituna seksuaalikasvatuksen tunneilla?

- Oliko mielestäsi sukupuolen moninaisuutta huomioitu? Miten?
- Millä tyylillä (esim. millainen ilmapiiri) sukupuolen moninaisuutta käsiteltiin?
- Mitä termejä sukupuolen moninaisuutta käsiteltäessä käytettiin?
- Miten sukupuolen moninaisuus huomioitiin seksuaalikasvatustuntien esimerkeissä?
- Miten edustamasi sukupuoli oli edustettuna seksuaalikasvatustuntien esimerkeissä?

Miten toivoisit, että edustamasi sukupuoli huomioitaisiin seksuaalikasvatustunneilla?

Miten toivoisit, että sukupuolen moninaisuus huomioitaisiin seksuaalikasvatustunneilla?

Seksuaalinen suuntautuminen:

Millaisia ovat kokemuksesi erilaisten seksuaalisten suuntautumisten huomioimisesta seksuaalikasvatuksen tunneilla?

- Oliko mielestäsi erilaisia seksuaalisia suuntautumisia huomioitu? Miten?
- Millä tyylillä (esim. millainen ilmapiiri) seksuaalista suuntautumista käsiteltiin?
- Mitä termejä seksuaalista suuntautumista käsiteltäessä käytettiin?
- Miten seksuaalinen suuntautumisesi huomioitiin seksuaalikasvatustuntien esimerkeissä?

Miten toivoisit, että seksuaalista suuntautumistasi huomioitaisiin seksuaalikasvatustunneilla?

Miten toivoisit, että seksuaalisuuden moninaisuutta huomioitaisiin seksuaalikasvatustunneilla?

Tasa-arvo ja seksuaalioikeudet:

Miten seksuaalikasvatuksen tunneilla käytiin läpi sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöjen oikeuksia (esimerkiksi translaki, tasa-arvoinen avioliittolaki)?

Miten toivoisit, että sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöjen oikeuksia käsiteltäisiin seksuaalikasvatuksen tunneilla?

Seksi:

Miten sukupuolen moninaisuus huomioitiin käsitellessä seksiä?

Miten seksuaalisuuden moninaisuus huomioitiin käsitellessä seksiä?

- Käsiteltiinkö seksiä muuten kuin cis-sukupuolen näkökulmasta? Miten?
- Käsiteltiinkö seksiä muuten kuin hetero-oletuksena? Miten?
- Käsiteltiinkö ehkäisyä muuten kuin cis-näkökulmasta? Miten?
- Käsiteltiinkö ehkäisyä muuten kuin heteronäkökulmasta? Miten?

Miten toivoisit, että sukupuolen moninaisuutta huomioitaisiin käsitellessä seksiä seksuaalikasvatuksessa?

Miten toivoisit, että seksuaalisuuden moninaisuutta huomioitaisiin käsitellessä seksiä seksuaalikasvatuksessa?

Muuta:

Saitko kaipaamiasi vastauksia/tietoa peruskoulun seksuaalikasvatuksessa liittyen seksuaalisuuteen tai sukupuoleen?

Millaisia vastauksia/tietoa jäit kaipaamaan?

Saitko jatko-ohjausta tai esimerkiksi jaettua tietoa eri kanavista peruskoulun seksuaalikasvatuksessa, missä voi saada vertaistukea tai lisätä tietoutta sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuudesta?

Missä muualla olet saanut seksuaalikasvatusta, kuin koulussa (esim. nuorisotila tms.)?Millaista se on ollut?

Jäikö mieleesi jotain sellaista liittyen peruskoulun seksuaalikasvatukseen, mitä haluaisit vielä kertoa, mitä emme huomanneet kysyä haastattelussamme?

Liite 2: Info-kirje haastateltaville

haastatteluinfo

Hei, haastateltava!

Olemme Laurea-ammattikorkeakoulun sosionomi AMK opiskelijoita. Teemme opinnäytetyötämme ja olemme tulossa haastattelemaan IrisHelsinkiin keskiviikkona 18.1.2023 ja 25.1.2023 18-20 vuotiaita IrisHelsingin kävijöitä. Seuraavassa tekstiosiossa tietoa haastattelumme tarkoituksesta ja tavoitteesta!

↓

Opinnäytetyömme tarkoituksena on laadullisen tutkimuksen menetelmiä hyödyntäen selvittää haastateltavien sateenkaarinuorten kokemuksia sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuuden huomioimisesta peruskoulun seksuaalikasvatuksessa. Lisäksi tarkoitus on selvittää haastateltavien näkemyksiä mahdollisista kehityskohteista peruskoulun seksuaalikasvatukseen.

Opinnäytetyön tavoitteena on tuottaa tietoa haastateltavien sateenkaarinuorten kokemuksista peruskoulun seksuaalikasvatuksesta IrisHelsingille sekä niille kouluille, minne opinnäytetyömme lähetämme. Tavoitteena on tuottaa tietoa, jotta seksuaalikasvatusta voisi kehittää huomioimaan sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuutta laadukkaammin.

Tärkeitä asioita haastateltavalle:

- haastattelu on **täysin anonymisti** toteutettava - emme siis kerää mitään henkilötietojasi
- tarvitsemme siis sinulta haastateltavana vain **suullisen** suostumuksen haastatteluun osallistumiseen
- sinulla on oikeus missä tahansa vaiheessa perua/keskeyttää osallistumisesi haastatteluun
- haastatteluvastaukset tulevat näkymään opinnäytetyössämme, mikä tallennetaan Theseus-tietokantaan, toimitetaan IrisHelsingin työntekijöille, muutamille pääkaupunkiseudun kouluille sekä tietysti koulumme sisäisesti muut opiskelijat sekä oppilaat näkevät opinnäytetyömme

Tämän infokirjeen liitteenä ovat myös haastattelukysymyksemme, mitä voit halutessasi tarkastella etukäteen. Mikäli sinulla herää mitään kysyttävää, voit olla yhteydessä IrisHelsingin työntekijöiden kautta meihin (omat yhteystietomme ovat vasemmassa alareunassa)!

Ystävällisin terveisin,
 Vilma Virtanen & Hertta Hannus